

พระวิเทโศบายของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในการติดต่อกับชาวยุโรป

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระเกียรติคุณยิ่งพระองค์หนึ่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชสมัยของพระองค์นั้นเป็นหัวเลี้ยวหัวต่ออันสำคัญยิ่งของบ้านเมือง ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์แรกที่ดำเนินวิเทโศบายเปิดเมืองติดต่อกับชาวยุโรป และเปลี่ยนทางเดินของประเทศเข้าสู่ยุคใหม่ อันที่จริงประเทศไทยไม่เคยสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศตะวันตกมาบ้างแล้วนับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่เป็นไปด้วยความราบรื่น อันสืบเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ เป็นคนว่า ธรรมเนียมการค้าขายของไทยไม่เป็นที่พอใจของชาวต่างประเทศ กวญเหตุที่เรายังมีสินค้าถูกขายซึ่งไม่อนุญาตให้ชาวต่างประเทศซื้อขายกับราษฎร นอกจากกับพระคลังสินค้าแห่งเดียว ประกอบกับความไม่เข้าใจกันและกันในเรื่องภาษาพูด เป็นอุปสรรคสำคัญทำให้การติดต่อไม่อาจดำเนินไปด้วยดีเท่าที่ควร ยิ่งกว่านั้น ทาทีของชาวไทยต่อชาวต่างประเทศก็ค่อนข้างเฉยเมย ไม่สู้ยินดียินร้าย กล่าวคือ แม้จะไม่คัดค้านการติดต่อกันในเวลาเดียวกันก็มีใครทำอะไรหนึ่งสิ่งใดที่จะส่งเสริมสัมพันธ์ไมตรี ? ดังนั้น ความพยายามของชาวต่างประเทศในอันที่จะสร้างสัมพันธ์ภาพกับประเทศไทย จึงยังไต่ตอไม่เป็นที่พอใจนักและจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว การติดต่อกับประเทศของไทยจึงนับได้ว่าอยู่ในลักษณะที่ทรงตัวไม่ก้าวหน้า

ประเทศทางเอเชียกับลัทธิจักรวรรดินิยมของยุโรป

ขณะที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบต่อจากพระบรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ (ค.ศ. ๑๘๕๑) นั้น เป็นระยะเวลาที่ "ลัทธิจักรวรรดินิยมในยุโรปกำลังทำห้ประเทศทางเอเชียออกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย . . . ." ^๑ ภัยกำลังอาวุธและควมนโยบายอันเฉลียวฉลาด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ใหม่ของไทยทรงเล็งเห็นภัยอันจะเกิดจากประเทศมหาอำนาจตะวันตก เพราะใ้ทรงสังเกตุหาที่และศึกษาสถานการณ์ของประเทศใกล้เคียงมาตั้งแตครั้งที่ยังทรงผนวชอยู่ ตัวอย่างเช่นประเทศจีนซึ่งปิดประตูไม่ยอมคบค้าสมาคมกับชาวต่างประเทศ จนเป็นผลให้สูญเสียเมืองท่าสำคัญหลายแห่ง ตลอดจนเป็นมูลเหตุให้เกิดข้อตกลงในเรื่อง "การปฏิบัติอย่างชนชาติที่ไ้รับอนุเคราะห์ซึ่งและอำนาจสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของศาลกงสุล" ^๒ ซึ่งประเทศมหาอำนาจในยุโรปได้ไ้ถือเป็นระเบียบปฏิบัติต่อชนชาติในเอเชียนับแต่นั้นมา และเป็นข้อเสียเปรียบอย่างร้ายแรงซึ่งจะส่งผลสะท้อนอันสำคัญยิ่งแก่ประเทศไทยในขั้นหลัง นอกจากนั้นประเทศที่ตองประสบเคราะห์กรรมรุนแรงยิ่งกว่าประเทศจีน อันสืบเนื่องมาจากการขัดขืนถึงคั้นไม่ยอมรับร้ออำนาจของชาติตะวันตกจนตองสูญเสียเอกราชของชาติไปในวันปลาย ไ้แก่ประเทศเวียดนามและพม่า พระบาท

^๑ A.B. Griswold, King Mongkut in Perspective, J.S.S. Vol.XLV, Pt. I, 1957. p. 1, "...when European imperialism was tearing Asia to pieces."

^๒ G.F. Hudson, The Far East in World Politics, 2nd ed., (London : Oxford Univ. Press, 1945) p. 17

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ จึงทรงพระราชดำริว่า ถึงเวลาแล้วที่ประเทศไทยจะต้องดำเนินนโยบายใหม่ ควบการ เปิดประตูให้ชาวต่างประเทศ เข้ามามากมายได้โดยเสรี และควบการรับขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนความเจริญต่าง ๆ ของชาวตะวันตก เข้ามามากเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้เหมาะสมกับเมืองไทย

จะเห็นได้ว่า ในบรรดาประมุขของประเทศทางเอเชียทั้งหลายในเวลานั้น มีพระมหากษัตริย์ของไทยพระองค์เดียวที่ไ้ทรงยอมรับและตระหนักถึงมหาวิทยาลัยเมืองซึ่งคุกคามอยู่โดยรอบ ทรงเตรียมพระองค์พร้อมอยู่เสมอที่จะเผชิญกับเหตุการณ์ร้ายซึ่งยังมาไม่ถึงและอาจเกิดขึ้นได้ในเวลาใดเวลาหนึ่ง ควบความไม่ประมาท โดยอาศัยพระสติปัญญาอันฉลาดหลักแหลม และพระปรีชาญาณมองเห็นกาลไกล ประกอบกับการที่ไ้ทรงศึกษาหาความรู้ ทั้งในค่านวิชาการและความเป็นไปของโลก ตลอดระยะเวลาจนถึง ๒๗ ปีที่ทรงดำรงพระองค์อยู่ในสมณเพศ จนทำให้ทรงเป็น "ปราชญ์" ผู้รอบรู้อย่างแท้จริง ทรงตระหนักดีว่า อุปสรรคสำคัญในการติดต่อกับชาวต่างประเทศคือเรื่องภาษา จึงทรงศึกษาภาษาอังกฤษอย่างจริงจัง จนสามารถอ่านและเขียนได้คล่องแคล่ว นับเป็นกษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่พูดภาษาอังกฤษได้ นอกจากนี้ยังไ้ทรงอ่านหนังสือพิมพ์ที่ส่งมาจากต่างประเทศ ทำให้ไ้ทราบความเป็นไปของประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงดังกล่าวแล้ว ทั้งนี้มิใช่จะทรงสนพระทัยแต่เรื่องภายนอกเพียงอย่างเดียว แม้กิจการบ้านเมืองภายในประเทศก็ทรงเอาพระทัยใส่อยู่เสมอ ไ้เสด็จจรดงค้ไปตามหัวเมืองต่าง ๆ หลายแห่ง เป็นโอกาสให้ไ้ใกล้ชิดสนิทสนมกับราษฎร ตลอดจนเห็นชอบพร้อมในการบริหารราชการแผ่นดินหลายอย่าง ทำให้ทรงเกิดความคิดที่จะปฏิรูปการปกครอง และวางรากฐานประชาธิปไตยขึ้นในเมืองไทยเป็นครั้งแรก เพราะฉะนั้น การที่ไ้ทรงผนวชอยู่เป็นเวลานานตลอดรัชสมัยของสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช และซึ่งทางประวัติศาสตร์ถือว่าเป็นการ "บวชการเมือง" นี้ จึงนับว่าเป็นผลดีต่อประเทศไทย

อย่างล้นเหลือ” ดังที่สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพไต่ทรงบันทึกลงไว้ว่า การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ไต่ทรงรับราชสมบัติในครั้งนั้น

“... ที่จริงกลับเป็นคุณแก่ประเทศไทย เพราะในเวลานั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าไต่ทรงศึกษาวิชาความรู้แต่ตามโบราณ การงานในบ้านเมืองก็น่าจะเป็นทางเดียวกันกับพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าท่านเอง ที่ทรงผนวชอยู่ตลอดรัชกาลที่ ๓ ไต่มีโอกาสดำเสด็จไปเที่ยวชุกค้ทอดพระเนตรเห็นภูมิประเทศ และทรงทราบความสุขทุกข์ของราษฎรตามหัวเมืองต่าง ๆ ควพระองค์เอง กับทั้งไต่มีโอกาสดำศึกษาวิชาความรู้และภาษาฝรั่ง พอทันเวลาที่ฝรั่งจะเริ่มแผ่อ่านาจนมาถึงประเทศไทย พิเคราะห์เหตุราวกับชาติบ้านเมืองบันกาลไต่เสด็จรอมมาเป็นพระเจ้าแผ่นดินต่อเมื่อมีความสามารถจะอ่านวยรัฐฎาภิบาลนโยบายไต่ตามความต้องการของบ้านเมือง” ๒

สภาพการณ์ที่ทำให้ไทยต้องยอมทำสนธิสัญญากับชาวต่างประเทศ

หลังจากที่ไทยไต่ปฏิเสธไม่ยอมแก้สนธิสัญญาที่เซอร์เจมส์ บรูก (Sir James Brooke) ร้างมาในตอนปลายรัชกาลที่ ๓ แล้ว เป็นธรรมดาที่รัฐบาลอังกฤษยอมจะไม่พอใจในท่าทีของประเทศไทยอย่างยิ่ง ถึงกับเตรียมจะดำเนินการรุนแรงกับฝ่ายไทย เณอญ่ประจวบเวลาเปลี่ยนรัชกาล อังกฤษไต่ทราบกิตติศัพท์ว่าพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่โปรดคบคากับชาวตะวันตกและทรงมีความรู้ภาษาอังกฤษดี รัฐบาลอังกฤษจึงเปลี่ยนความคิดเดิม หันมาไต่สนนโยบายเป็นมิตรกับไทยอีก และแต่งตั้ง เซอร์ จอห์น เบาวริง (Sir John Bowring)

^๑ McFarland, Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828 - 1928. (Bangkok : Bangkok Times Press, 1928.) P. 44

^๒ สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ (พระนคร : ร.พ. พระจันทร์, ๒๔๔๔) หน้า ๔๔

ผู้สำเร็จราชการเมืองฮ่องกงเป็นราชทูตคนแรกจากราชสำนักเฮนรี เจมส์ เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีและทำสนธิสัญญาใหม่กับไทยในปีที่ ๔ ของรัชกาล โดยที่เซอร์ จอห์น เบาริง เป็นราชทูตที่ไคร้รับการแต่งตั้งจากพระนางเจ้าวิคตอเรีย พระบรมราชินีของอังกฤษเป็นคนแรก ผิดกับ จอห์น ครอบเฟ็ค และเฮนรี เบอร์นี่ ซึ่งเป็นตัวแทนจากผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำอินเดีย แมแต่ เซอร์ เจมส์ บรุก ก็เป็นเพียงทูตจากลอร์ด ปาลเมอร์สตัน (Lord Palmerston) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเท่านั้น และด้วยเหตุที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีนโยบายที่จะเปิดประเทศ เพื่อหลีกเลี่ยงภัยอันตรายอันจะเกิดจากการไม่ยอมรับอิทธิพลของชาวตะวันตกอยู่ก่อนแล้ว ดังนั้น พระองค์จึงทรงเตรียมการต้อนรับให้สมเกียรติยศตามอย่างโบราณราชประเพณี โดยยึดถือแบบฉบับการรับรองราชทูตฝรั่งเศสครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ ทั้งยังทรงมีพระราชหัตถเลขาโต้ตอบกับ เซอร์ จอห์น เบาริง เป็นการยืนยันพระราชไมตรีจิตส่วนพระองค์อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม แม่เบาริงจะแสดงเจตนาให้เห็นประจักษ์ว่าจะเข้ามาเป็นไมตรี แต่พิจารณาจากข้อความบางตอนในจดหมายที่เขามีมาถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะเห็นได้ว่า มีท่าทีคุกคามก้าวร้าวไทยอยู่มีใช้อย่างยิ่งถึงกำลังรบและแสนยานุภาพของกองทัพอังกฤษ^๒ ซึ่งไม่เป็นการจำเป็นที่จะต้องเอ่ยถึงในเวลานั้น และจากข้อเขียนของมิชชันนารีอเมริกันในเมืองไทย

^๑ พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานไปยังเซอร์จอห์น เบาริง กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงแปล, รวมครั้งที่ ๔ (พระนคร: ร.พ.โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๕๖๕) หน้า ๘ - ๑๑

^๒ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ เล่ม ๑ (พระนคร: ร.พ.คุรุสภา, ๒๕๐๔) หน้า ๑๑๔

ซึ่งได้มีโอกาสพบปะกับเบาริง ก็ได้เปิดเผยพฤติการณ์อันต่อความไม่สุจริตใจของ
 ราชทูตผู้นี้^๑ ยิ่งกว่านั้น ตัวเบาริงเองยังได้เขียนไว้ในบันทึกของเขาว่า หากการ
 เจริญทำสนธิสัญญาครั้งนี้ไม่เป็นผลสำเร็จ เขาก็จะไม่รือเลยที่จะใช้กำลังกับ
 ประเทศไทย ... แต่จะกลับมาเยือนสยามอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ไปรักษาหารือ
 กับพันธมิตรคือฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา และนายพลเรืออังกฤษแล้ว^๒ ซึ่งพระบาท
 สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงจะทรงหยั่งถึง เบื้องหลังที่ทำอันคอนนอมของราช
 ทูตอังกฤษที่อยู่ และ "... พระองค์ก็ทรงเล็งเห็นว่าผลลัพท์ที่จะตระหนักว่า พระองค์
 จักต้องทำความตกลงควย มีโซหาโอกาสต่อต้าน ถ้าปรารถนาจะให้ประเทศชาติ
 ดำรงความเป็นเอกราชต่อไป"^๓ แต่การตกลงนั้นจะต้องกระทำด้วยความระมัด
 ระวังอย่างที่สุด โดยคำนึงถึงผลใดผลเสียถึง ๒ ประการ กล่าวคือ "... ถ้าหาก
 ว่าไทยแข็งซึ่งถึงขั้นไม่ยอมแกสนธิสัญญาอย่างเมื่อครั้ง เซอร์ เจมส์ บรุก เขามา ก็คง
 เกิดรบกับอังกฤษ แต่หากหากหวาดหวั่นอำนาจอังกฤษ ยอมแกสนธิสัญญาควยความกลัว
 เกินไป ก็คงเสียเปรียบในกระบวนสัญญา ก็เป็นผลร้ายเหมือนกัน. . .^๔ เพราะ
 เหตุนั้น จึงมีทางที่จะปฏิบัติได้ผลคืออยู่เพียงทางเดียว คือพยายามเจรจาหารือกัน
 โดยไมตรีจิตทั้งสองฝ่าย

^๑ George Haws Feltus, Samuel Reynolds House. (New York: Fleming
 H. Revell Co., n.d.) p. 133

^๒ Sir John Bowring, The Kingdom and People of Siam, Vol. III
 pp. 211 - 212, "...I cannot give more time to the object, but will
 return to Siam when I have consulted with my colleagues of France and
 the United States, and the British admiral."

^๓ Sir Josiah Crosby, Siam : The Crossroads, p. 19, "...he was
 sagacious enough to realise that he must come to term with it and not
 seek to oppose it, if his country was to remain independent."

^๔ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒนวิมลราชชนนี, ลัทธิธรรมนิยมต่าง ๆ ภาคที่ ๕
 (พระนคร ร.พ. โสภณพิพิธพรชนนการ, ๒๔๖๓) หน้า ๔

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใ้เสด็จออกให้ราชทูต
 เข้าเฝ้าเมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๘ (ค.ศ. ๑๘๔๕) ต่อจากนั้นการ
 เจรจาทำสนธิสัญญาก็กำเนินไปอย่างรวดเร็วระหว่างตัวแทนของทั้งสองฝ่าย ซึ่ง
 ฝ่ายอังกฤษก็ไดแกเซอร์ จอห์น เบาริง ส่วนฝ่ายไทยคือ พระเจ้านองยาเรอ
 กรมหลวงวงศาธิราชสนิท สมเด็จพระยา (องค์ใหญ่)บรมมหาประยูรวงศ์
 สมเด็จพระยา (องค์น้อย) บรมมหาพิไชยญาติ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ และ
 เจ้าพระยาพิพากรวงศ์ แต่ผู้รับภาระอันหนักที่สุดคือเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์
 ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเจรจา จนแม้แต่เบาริงเองก็ถึงกับออกปากยกย่อง
 ในที่สุด การปรึกษาหารือก็เสร็จสิ้นลง ผู้แทนทั้งสองฝ่ายได้ลงนามในสนธิสัญญา
 เมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๘ สนธิสัญญามีใจความทั้งสิ้น ๒๑ ข้อ เป็น
 สัญญาทางการเมือง ๑๒ ข้อ กฎหมาย ๖ ข้อ และพิกัดสินค้า ๓ ข้อ ในที่นี้จะ
 ขอล่าวเพียงสัญญาทางการเมือง ซึ่งสรุปข้อความสำคัญ ๆ ไว้คือ

๑. จะให้มีสันติภาพและมิตรภาพระหว่าง ๒ ประเทศตลอดไป
๒. คนในบังคับอังกฤษสามารถทำการค้าขายได้โดยเสรีในเมืองท่าต่าง ๆ
 ทางทะเลของประเทศไทย แต่จะมีถิ่นที่อยู่เป็นการประจำได้แต่เฉพาะในกรุงเทพฯ
 และภายในเขตระยะเดินทางของเรือแจว เรือพาย ในเวลา ๒๔ ชม.
๓. คนในบังคับอังกฤษจะคงจกทะเบียน ณ สถานกงสุลอังกฤษ
๔. คนในบังคับอังกฤษ มีเสรีภาพในการนับถือศาสนา
๕. เรื่องอำนาจการศาล กงสุลอังกฤษมีอำนาจพิจารณาพิพากษาจำเลย
 ซึ่งเป็นคนในบังคับอังกฤษและเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยเป็นผู้พิจารณาพิพากษาจำเลย ซึ่ง
 เป็นคนในบังคับไทย
๖. เรื่องการภาษีอากร คนในบังคับอังกฤษจะต้องเสียภาษีสินค้าเข้าใน
 อัตรา ร้อยชักสาม และเสียภาษีสินค้าขาออกตามพิกัดอันกำหนดไว้ในภาคผนวกต่อท้าย
 สนธิสัญญา

๗. รัฐบาลไทยจะปฏิบัติ หรือให้ประโยชน์ต่อประเทศอื่นอย่างไร ก็ต้องปฏิบัติและให้ประโยชน์เช่นเดียวกันต่อประเทศอังกฤษ กล่าวโดยย่อคือ รัฐบาลไทยจะปฏิบัติต่ออังกฤษอย่างชนชาติที่ได้รับอนุเคราะห์เพียง

ประการสำคัญที่สุดคือ สนธิสัญญาไม่มีใคกำหนดเวลา และจะแก้ไขได้ก็ต่อเมื่อทั้งสองฝ่ายตกลงยินยอมพร้อมใจกัน

หากพิจารณาข้อความของสนธิสัญญาโดยละเอียด จะเห็นได้ว่าประเทศที่ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบอย่างยิ่งคือไทย โดยเฉพาะในค่านอำนาจการศาลและการเสียหายอากร ซึ่งได้กลายเป็นปัญหาและเป็นภาระอันหนักแก่ผู้เป็นประมุขของประเทศในสมัยต่อมา

ในข้อ ๒ ของสนธิสัญญาได้กล่าวถึงอำนาจการศาลไว้ว่า

“ว่าแต่บัดนี้การงานของคนที่อยู่ในบังคับอังกฤษ ซึ่งเข้ามาอยู่ ณ กรุงเทพมหานคร ก็ต้องฟังบังคับบัญชาของกงสุลที่เข้ามาตั้งอยู่ ณ กรุงเทพมหานคร กงสุลจะไต่ถามหนังสือสัญญา และขอหนังสือสัญญาเก่าที่มีใคยกเลิกเสียจนทุกประการ แล้วจะไต่บังคับบัญชาคนในบังคับอังกฤษให้ทำตามควย แล้วกงสุลจะรักษากฎหมายการค้าขายตามกฎหมายที่จะห้ามปรามมิให้คนที่อยู่ในบังคับอังกฤษทำผิดล่วงเกินกฎหมายของอังกฤษกับไทยที่มีอยู่แล้ว และจะมีต่อไปภายหน้า ถ้าคนอยู่ในบังคับอังกฤษจะเกิดวิวาทกันขึ้นกับคนอยู่ในบังคับไทย กงสุลกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะปลุกษาชำระคดีสิน คนอยู่ในบังคับอังกฤษทำผิด กงสุลจะทำโทษตามกฎหมายอังกฤษ คนอยู่ในบังคับไทยทำผิดไทยจะทำโทษตามกฎหมายเมืองไทย ถ้าคนอยู่ในไต่บังคับไทยเป็นคววมกันเองกงสุลไม่เอาเป็นธุระ แลไทยกับอังกฤษยอมกันว่า กงสุลซึ่งจะเข้ามาตั้งอยู่ ณ กรุงเทพมหานครนั้นยังไม่ตั้ง ต่อเมื่อทำหนังสือสัญญาคกลงลงชื่อกันแล้ว กำป็นอังกฤษเข้ามาค้าขาย ณ กรุงเทพมหานคร ใ้ช้ธงอังกฤษมีหนังสือสำหรับล้าเป็นสำคัญครบสิบล้า หนังสือสัญญาประทับตราเข้ามาถึงเปลี่ยนกันหลังกงสุลจึงตั้งไค”

และในข้อ ๔ ของสนธิสัญญา ก็ได้กล่าวถึงการเก็บภาษีอากรว่า

ว่าค่าธรรมเนียมปากเรือที่เคยเรียกกับลูกค้าอังกฤษ ตามสัญญาเก่าซึ่งทำไว้ ในกษัตริย์ราช ๑๘๖๖ ปีนั้น จะยอมเลิกเสียตั้งแต่หนังสือสัญญานี้ใช้ได้ พอนั้นไปจะต้องเสียแต่ภาษีสิ่งของขาเขาขาออก สินค้าเขาจะต้องเสียภาษี ๑๐๐ ละสาม จะเสียเป็นของอาจะเสียเป็นเงิน คิดราคาตามราคาท้องน้ำสกแต่ใจ เจ้าของจะเสีย ถ้าของเสียภาษี ๑๐๐ ละสาม แล้วของจำหน่ายไม่ไค จะเหลือกลับออกไปมากน้อยเท่าใด จะต้องคิดภาษีสิ่งของที่เหลือคืนให้กับเจ้าของให้ครบถาวรราคาสิ่งของไม่ตกลงกันต้องไปบอกกงสุล ๆ จะเรียกพอคาคคนหนึ่งอาสองคนช่วยตีราคาพอสมควร ถ้าลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษจะบันทุกเอาเงินเข้ามา ณ กรุงฯ ไม่ต้องเสียภาษี แต่ต้องขายคืนให้แก่เจ้าภาษี ถ้าเจ้าภาษีไม่ซื้อเอาคืนไว้ ให้บันทึกลับออกไปไม่ต้องเสียอะไร ถ้าลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษเอาเงินไปลักลอบขาย ทำผิดกับสัญญาข้อนี้ ให้ริบเอาเงินเสียให้สิ้น แลของที่เป็นสินค้าจะบันทุกออกไปนั้น ตั้งแต่ของสิ่งนั้นเกิดมาจนได้เป็นสินค้าบันทุกกำปั่นออกไปให้เสียภาษีแต่ขั้นเดียว ของสิ่งใดที่เป็นสินค้าในกรุงเทพฯ จะเรียกเป็นสมภักษรอาเรียกเป็นภาษีป่า ภาษีในกรุง ภาษีปากเรืออย่างไรก็ให้เอาแต่ขั้นเดียว ภาษีสินค้าในกรุง ภาษีสินค้ากรุงทุกสิ่งจะเรียกภาษีในกรุง อาจะเรียกภาษีปากเรืออย่างไร ไคกำหนดแล้วในพิภักดิ์ ติคอยู่กับหนังสือสัญญาแล้ว ไคยอมกันเป็นชัดแล้วว่าของสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ต้องเสียภาษีข้างในแล้ว เมื่อลงเรือไม่ต้องเสีย พวกลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษจะซื้อสินค้า ยอมให้ซื้อกับผู้ที่นำปลุก แลของที่เขาขายนั้น ถ้าผู้ใดคนหนึ่งจะซื้อ ยอมให้ขายมิให้ผู้อื่นผู้ใดชักขวางห้ามปราม ภาษีที่กำหนดในพิภักดิ์สัญญานี้ สินค้าที่บันทึกรเรือไทย จีน ที่เคยเสียแล้ว ฝ่ายไทยจะยอมลดภาษีให้เรือไทย จีน แลชาติอื่น ๆ ก็ จะยอมลดให้ลูกค้าซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษเหมือนกัน ลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษจะเข้ามาต่อเรือ ณ กรุงฯ เสนาบดียอมให้ต่อแล้วก็ต่อไค แลเขาปลากเกลือของสามสิ่งนี้ที่ในกรุงฯ ไม่บริบูรณ์ มีหมายประกาศห้ามมิให้ออกไปก็ไค เงินทองแลของสำหรับตัวเขาออกไม่ต้องเสียภาษี ๑

เมื่อพิจารณาตามรูปสนธิสัญญาแล้วจะเห็นได้ว่า เป็นสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาค (Unequal Treaties) เพราะข้อตกลงประโยชน์และประเพณีของบ้านเมืองในขณะนั้นหลายอย่าง ในแง่เศรษฐกิจ ประเทศไทยต้องขาดรายได้อันเกิดจากการผูกขาดสินค้าไปเป็นอันมาก โดยยอมอนุญาตให้ชาวต่างประเทศซื้อขายกับพลเมืองไทยอย่างเสรี ในด้านการศาลไทยก็ต้องยอมเสียสิทธิในการบังคับบัญชาคนต่างด้าวที่เข้ามาทำมาหากินในประเทศ และจะก่อให้เกิดปัญหา "คนในบังคับ" อันเป็นเรื่องยุ่งยากแก่รัฐบาลไทยในชั้นหลัง ยิ่งกว่านั้น การที่สนธิสัญญาไม่กำหนดเวลาไว้ เท่ากับเป็นการแสดงว่าใช้โคตรลอกกาล ทั้งไม่อาจแก้ไขใครง่าย ๆ ผิดกับสนธิสัญญาระหว่างประเทศทั้งหลาย และสนธิสัญญามันนี่ก็โคตรมัดไทยไว้เป็นเวลานานเกือบหนึ่งศตวรรษ

ต่อจากนั้น ไทยได้ทำสนธิสัญญากับประเทศตะวันตกอีกหลายประเทศ โดยยึดถือตามสนธิสัญญามันนี่ คือ

๑. สนธิสัญญาสันติภาพ มิตรภาพ พาณิชยและการเดินเรือกับประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๘ (ค.ศ. ๑๘๔๖)
๒. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย และการเดินเรือกับประเทศฝรั่งเศส ในปีเดียวกัน
๓. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชยและการเดินเรือกับประเทศเดนมาร์ก ปี พ.ศ. ๒๔๐๑ (ค.ศ. ๑๘๕๘)
๔. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย และการเดินเรือกับประเทศโปรตุเกส ในปีเดียวกัน
๕. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย และการเดินเรือกับประเทศเนเธอร์แลนด์ ปี พ.ศ. ๒๔๐๓ (ค.ศ. ๑๘๖๐)
๖. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย และการเดินเรือกับประเทศปรัสเซีย ในนามของสหภาพศุลกากรและพาณิชยของเยอรมัน ปี พ.ศ. ๒๔๐๔ (ค.ศ. ๑๘๖๑)
๗. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย และการเดินเรือกับประเทศสวีเดนและนอร์เวย์ ปี พ.ศ. ๒๔๑๑ (ค.ศ. ๑๘๖๘)

๔. สนธิสัญญาทางไมตรี และพาณิชย์กับประเทศเบลเยียม ในปีเดียวกัน

๕. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศอิตาลี

ในปีเดียวกัน ?

อาจมีผู้สงสัยว่า เมื่อไทยต้องเสียเปรียบในข้อสัญญาคงกล่าวแล้ว เหตุใดจึงยอมทำสนธิสัญญากับประเทศอื่น ๆ ในทำนองเดียวกันอีก จะไม่ทำให้ตกอยู่ในฐานะลำบากยิ่งขึ้นไปหรือ ในข้อนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ ทรงพระราชดำริว่า "...ไหน ๆ ต้องทำสนธิสัญญากับฝรั่งแล้ว ทำให้หลายชาติด้วยกันก็กลัวพลอยให้ต่างชาติหนึ่งชาติเดียว เขามามีอำนาจในบ้านเมืองเหมือนเป็นฉายาว่า ประเทศสยามอยู่ในอำนาจของชาตินั้น..."^๒ เพราะเหตุนี้ เมื่อชาติใดมาขอทำหนังสือสัญญา จึงทรงรับทำด้วยเพียงแค่วางมีให้เสียเปรียบยิ่งไปกว่าสนธิสัญญาที่ทำมาแล้ว

การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินพระวิเทโศบาย อ่อนขอให้แกชาวต่างประเทศตั้งกล่าวมาแล้ว เนื่องจากทรงเล็งเห็นความสำคัญในเอกราชของชาติเหนือสิ่งอื่นใด เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับประเทศเพื่อนบ้านของไทยในระยะต่อมาไม่นาน เป็นเครื่องชี้ให้เห็นการตัดสินใจอันถูกต้องขององค์พระประมุขแห่งชาติ การที่ญวนต้องยอมยกดินแดนบางส่วนของตนให้แก่ฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. ๒๔๐๕ (ค.ศ. ๑๘๕๒) และต่อมาอีกหนึ่งปี ฝรั่งเศสก็ไต่เขมรเป็นรัฐในอารักขา ตลอดจนการที่พม่าต้องเสียเอกราชให้แก่อังกฤษในปี พ.ศ. ๒๔๒๕ (ค.ศ. ๑๘๘๒) ย่อมแสดงถึงกำลังและอิทธิพลอันกว้างขวางของมหาอำนาจตะวันตกแล้วว่า ไม่อาจสะกดกันไว้ด้วยพลังใด ๆ ทั้งสิ้น กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงให้คำอธิบายถึงเหตุผลในการทำสนธิสัญญาครั้งนี้ไว้ว่า

^๑ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ , ประวัติการทูตของไทย , หน้า ๓๒

^๒ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท , พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชการที่ ๕ (พระนคร : กรมศิลปากร , ๒๔๕๓) หน้า ๖๒

“ ๐ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมัยชมพูชัมวอสาทยา พระปรีชาเชิงการณ พากุบาไลให้เห็นความชุกเข็นแคนเคี้ยก อันเบียดเสียดมาถึง ฟิงยอหยอนผอนปรีด ทำหนังสือสัญญา พาณิชยราชไมตรี เอาใจดีเข้าต่อ กอบกอสันถวไมตรี รักษาอิศรภาพ เหตุทรงทราบตัวอย่าง ในเมืองต่างประเทศ ฯ

๐ เชนภเบศรแห่งพมา ซลาอยู่ตามคติเก่า ไม่รู้เท่าทางร้าย จึงเป็น ไปกึ่งเห็น เป็นเครื่องเสร่ากำศรค หมคคักก็ลิตธิ์ฤทธิเคช ฯ

๐ หนึ่งประเทศญี่ปุ่น เกิดวุ่นหนักหนา จำเคิมกาลละครึ่ง คั้งเคิมคั้ง รังเกียจ เคียคณันชนตางคาว เกิดรอนราวพัลวัน เรืออเมริกันเข้าไป ญี่ปุ่นใส่ ควยป็น แต่ฝรั่งขึ้นไปใหม่ เรือปืนใหญ่สีล่า นำไปจอกทอคสมอ คอมโมเออร์เปอร์รี่ คือไม่มีใครเหมือน ส่งสารเตือนรัฐบาล แมย็นกรานจักยับ ภายหลังกลับไปใหม่ เรือรบใหญ่สีบล่า กาย่าย็นป็นหนัก เรือใช้จักรเร็วฉกาจ เป็นเครื่องประหลาด สมัยนั้น ฝรั่งญี่ปุ่นปราศัย จำใจเร็นสัญญา ทหารอเมริกาจึงยก ขึ้นสู่บกกราวแรก แปลกที่ไม่เคยมี เร็นไมตรีกับใคร ฟิงมีในครั้งนั้น ฯ

๐ ความบับคั้นอักอวน ส่วนเมืองจีนนั้นเล่า ถูกเขย่าหลายครา ถูกมีทา หลายคราว คี้ออฉาวหลายครั้ง ไปยับยั้งอยู่ไค่ ตองยอมให้สัญญา เป็ตนรรค พาณิชย รักษาอิศรภาพ อันเป็นดาวฟิงสงวน ฯ

๐ ฉนี้ทั้งมวอูประเทศ เขตทวีปอสาทยา ภาคบูรพามีสาม สยาม ญี่ปุ่น จีน เลียงปราจีนอยไค่ นอกจากสามนี้ไสร่ ตกคองเป็นเมือง ออกเอย ฯ” ๑

คั้งนั้น เมื่อเปรียบเทียบกับขอเสียเปรียบตามสนธิสัญญาแล้ว เอกราช ของชาติมีคุณค่าและมีความสำคัญความมากมายนัก พระกรณียกิจของพระบาทสมเด็จ พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ ในครั้งนั้น ใ้รับการแชรรองสรรเสริญจากบุคคลชั้น “ปัญญาชน” และนักปราชญ์ราชบัณฑิตหัวพระราชาณาจักร คั้งจะเห็นไค่จากคำ สรรเสริญพระเกียรติคุณ ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

ใ้ทรงนิพนธ์ไว้ว่า "สมเด็จพระบรมชนกาธิราชเจ้า" นั้น ทรงพระบัญชาอันลึกซึ้ง
กว้างใหญ่ สามารถสอดส่องเห็นเหตุการณ์ไกลประจักษ์ ทรงดำเนินพระราชโบาย
รักษาระราชอาณาจักรให้เกษมสถาพรในคราวที่นครอื่น ๆ อันอยู่ใกล้เคียง ถึง
หายระบอบยับยั้งตามกัน ฯ ๒

ส่วนการที่ไทยต้องยอมรับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและอำนาจศาลกงสุล ก็
เนื่องจากข้ออ้างของชาวต่างประเทศที่ว่า ประเทศไทยยังมีกฎหมายและระเบียบ
การศาลซึ่งล้าหลังและป่าเถื่อน ทั้งศาลยุติธรรมตลอดจนประมวลกฎหมายของไทย
ก็ยังไม่สมบูรณ์ ประเทศมหาอำนาจจะวันตักไม่อาจให้ความไว้วางใจได้ ด้วยเหตุ
นี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงมีพระราชโบายอลุลลายกับชาว
ต่างประเทศอยู่แล้ว จึงทรงดำเนินทางสายกลาง คอยการยอมผ่อนปรนให้แกชอ
เรียกรองเหล่านี้ โดยทรงพระราชดำริว่า เราควรยอมเสียผลประโยชน์ส่วนน้อย
เพื่อรักษานผลประโยชน์ส่วนใหญ่ คือเอกราชของชาติไว้ ทั้งนี้ทรงอุปมาอุปไมยว่า

"คนสองคนเดินทางออกจากป่ามา โดยขนสินค้าหายาบ ๆ ที่ตนทำขึ้น คือ ปอ
เป็นต้น ครั้นเมื่อเดินทางมาถึงที่แห่งหนึ่งซึ่งมีวัตถุมีค่ามากกว่า เช่น ฝ่าย กบโง่ที่จะ
แก้ให้ก็ขึ้นไม้ไค้้นนั้น ยังกองขนปอซึ่งเป็นสินค้าที่หายาบและไม่ไค้ก่าไรนั้นต่อมา แต่เพื่อน
ที่สุขุมไค้แลกเปลี่ยนของ เขากับวัตถุที่ละเอียดและมีค่ามากกว่า ทั้งสองคนไค้เดินทางต่อ
มาถึงท่าเดโใหม่ คนโง่ก็ยั้งเอาปอไว้ ส่วนคนสุขุมแลกเปลี่ยนของเขากับไค้ใหม่ ครั้นเมื่อ
มาถึงปลายทาง คนหนึ่งฝากขยขนของที่หนัก และแทบจะไม่มีราคา ส่วนอีกคนหนึ่ง
ไค้เอาของที่มีค่าและก่าโรงามมาโดยง่ายกาย" ๓

ถึงแม้ว่า ระบบสิทธิสภาพนอกอาณาเขต (Extra - territorial rights)
และอำนาจศาลกงสุลจะเป็นเครื่องบั่นทอนอธิปไตยภายในประเทศอย่างร้ายแรง
ซึ่งกว่าจะแก้ไขไค้สำเร็จก็กินระยะเวลาานเกือบ ๑๐๐ ปี แต่ผลจากการคัดค้าน

๑ หมายถึง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๒ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระรัฐประศาสน์, เทศนาพิเศษในการพระราชพิธีรัชมงคลาภิเษก ร.ศ. ๑๒๗ (พระนคร: ร.พ.บำรุง-
นุกุลกิจ, ๒๔๖๕) หน้า ๔๔ - ๔๕
๓ กรมหมื่นนเรศวริยวงศประดิษฐ์ ประวัตินครหลวงไทย หน้า ๖๕

พระทัยและพระสติปัญญาอันฉลาดรอบคอบ ตลอดจนพระราชดำริอันสุขุม ทำให้ไทยเป็นเพียงประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สามารถรักษาเอกราชและบูรณภาพของชาติไว้ ไม่ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของมหาอำนาจตะวันตก นอกจากนั้น ผลที่ต่าง ๆ อันเกิดจากการเปิดประเทศก็คึกคักมาด้วย กล่าวคือ ในด้านการเมือง ไทยเริ่มมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับต่างประเทศ และมีความเข้าใจกันและกันมากขึ้น มหาอำนาจก็มีท่าทีเป็นมิตรและมองชาติไทยด้วยทัศนคติที่ดียิ่งกว่าแต่ก่อน บรรดาชาวต่างประเทศที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร หรือมาติดต่อทางการค้า ต่างพากันนิยมยกย่องในน้ำพระทัยอันกว้างขวางขององค์พระประมุขแห่งชาติ เพราะฉะนั้น ในรัชกาลนี้จึงมีเรือสินค้าหลายชาติหลายภาษาเข้ามาจอดแวะมากขึ้นกว่าแต่ก่อน เป็นผลให้บ้านเมืองทวีความเจริญมั่งคั่งขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบเงินตรา ยิ่งกว่านั้น การที่ไค้คบหาสมาคมกับฝรั่ง ทำให้คนไทยรับความเจริญต่าง ๆ เข้ามาปรับปรุง เปลี่ยนแปลงบ้านเมืองในด้านขนบธรรมเนียมประเพณี การแต่งกาย การศึกษาวัฒนธรรม ตลอดจนการพิมพ์ นอกเหนือไปจากนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังโปรดให้ส่งข้าราชการไปศึกษาและดูงานในต่างประเทศ เพื่อนำเอาสิ่งใหม่ ๆ ที่ก้าวหน้าและทันสมัย มาคิดแปลงใช้ในเมืองไทย

การที่ไค้กล่าวถึงความจำเป็นที่ทำให้ไทยต้องทำสนธิสัญญา ตลอดจนผลดีและผลเสียของสนธิสัญญานั้น ก็เพื่อให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งถึงสภาพการณ์อันแท้จริงที่เป็นอยู่ในระยะเวลาที่กล่าวถึง ซึ่งบังคับให้ไทยต้องตกอยู่ในภาวะ "จำยอม" และเพื่อชี้ให้เห็นว่า พระราโชบายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่รัชกาลที่ ๔ เป็นสิ่งที่ถูกต้องและดีที่สุดแล้ว ขอนี้แม่แต่ชาวต่างประเทศซึ่งเข้าใจซึ่งถึงสถานการณ์ในสมัยนั้น ก็ยังเห็นพ้องด้วยและไค้วิจารณ์การที่ไทยสามารถรักษาเอกราชรอดพ้นปากเหยี่ยวปากกามาได้ว่า สืบเนื่องมาจาก "...นโยบายต่างประเทศ

ซึ่งอุดมด้วยผืนปรม และทำที่อันนอบน้อมถ่อมตัวในการติดต่อกับต่างประเทศของไทย^๑

อย่างไรก็ดี ถึงแม้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อประชาชนชาวไทยอย่างล้นเหลือ ทรงรับพระราชภาระอันหนักในการบริหารประเทศ ในขณะที่บ้านเมืองกำลังตกอยู่ในระยะหน้าสิ่วหน้าขวาน ต้องทรงใช้พระวิจรรณญาณอันสุขุมคัมภีรภาพ นำรัฐนาวาของไทย เบี่ยงบายจากมรสุมร้ายและกระแสแห่งลัทธิจักรวรรดินิยมซึ่งกำลังไหลบ่าท่วมท้นมาจากตะวันตกออกควยการโอนอ่อนผ่อนตาม จนสามารถนำประเทศรอดพ้นมาได้ และก้าวเข้าสู่ยุคใหม่แห่งความเจริญรุ่งเรือง แต่ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เหล่านี้ คงจะไม่เป็นที่พึงพอใจของเจ้านายและขุนนางบางพวกซึ่งพอใจอยู่กับลัทธิประเพณีเก่า ประกอบกับต้องเสียสิทธิพิเศษทางการค้า และความไม่พอใจนั้นคงมีมาก โดยเฉพาะในเรื่องการติดต่อกับอังกฤษ จึงเกิดมีข่าวเล่าลือต่าง ๆ ว่าไทยจะเสียเมืองให้แก่อังกฤษ ครั้นล่วงรู้ไปถึงพระเนตรพระกรรณก็เป็นเหตุให้ทรงขุ่นเคือง ถึงกับมีพระราชกระแสออกมาว่า

“ไคยนี้ว่าเจ้านายขุนนางเป็นอันมาก พกกันคิดกันว่า เพราะวังหลวงวังหน้า^๒ ในแผ่นดินประจุบันนี้ แลเสนาบดีผู้ใหญ่บางพวกคบค้าชอบภอกับอังกฤษ เล่นเรียนพูดภาษาแลไซหนังสือกับอังกฤษ อังกฤษจึงลวนลามเขามามาก มาขู่นวรายต่าง ๆ ให้ไคความรำคาญ การเรื่องนี้ เหตุนี้ท่านทั้งปวงจงคิดสืบสาวเหตุที่จริงควาอย่างไร เมื่อก่อนนี้ใน ๕๐ ปี เมืองเกาะหมากก็เป็นของเมืองไทย เมื่อเมืองเกาะหมากเป็นของอังกฤษไปที่หลังนั้น มาแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ

^๑ Walter F. Vella, The Impact of the West on Government in Thailand, Vol. 4, No. 3, (Univ. of California Press, 1955.) P. 332, "...Thailand's concessionistic foreign policy and humble international outlook."

^๒ หมายถึง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระอนุชา คือพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระพุทธรูปองค์นั้น เพราะไครคบอังกฤษเล่า เมืองสิงคโปร์แต่ก่อนเป็นของแขกยาโฮ
มาเป็นของอังกฤษตั้งเป็นท่าค้าขายใหญ่โตแต่เมื่อปีเถาะ เอกศก สักราช ๑๒๔๖ มา
นั้น ที่กรุงจึงเรียกว่า เมืองใหม่จนทุกวันนี้ เป็นเพราะเจ้านายชาวไทยคนใด
ไปคบกับอังกฤษเล่า เมืองเมาะคำเดิม เมืองทวาย เมืองมฤทธิ เมืองตะนาว เมือง
เย เป็นของพม่าหมด เป็นของอังกฤษไปเมื่อปีรกาตีตศก สักราช ๑๒๔๗ ได้ ๓๔ ปี
มาแล้วนั้น เพราะไครคบกับอังกฤษเล่า ที่เมืองจีนแต่ก่อนเรือสำเภาก็วิ่งไปค้าขาย
กันมานานแล้วก็ไม่ไคยมีใครเล่าว่าไคเห็นกำปั่นไฟ บัดนี้ทำไมกำปั่นไฟจึงออกชื่อเซ่ง
แซ่ไป เมืองฮ่องกงแต่ก่อนก็ไม่มี เกี้ยนนี้เป็นท่าค้าขายใหญ่โตของอังกฤษตั้งแต่ปี
เถาะ เบญจศก สักราช ๑๒๐๕ มา นั้น เพราะไครคบกับอังกฤษเล่า^๑

การปกครองหัวเมืองขึ้นในแหลมมลายู

ถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะทรงมีพระราชภาระกิจ
เต็มเปี่ยมทั้งในด้านการปกครองและการติดต่อกับต่างประเทศ แต่ก็หาได้ทรงละเลย
กิจการต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องกับบรรดาหัวเมืองในพระราชอาณาจักรไม่ ไคทรงเอา
พระทัยใส่ สอดส่อง ดูแลเมืองขึ้น ทั้งลาว เขมร มลายู ให้ไครับความร่มเย็นเป็น
สุขโดยทั่วถึงกัน สำหรับหัวเมืองในแหลมมลายูนั้น ในปี พ.ศ. ๒๓๘๘ (ค.ศ. ๑๘๔๕)
เจ้าเมืองไทรบุรีถึงแก่อนิจกรรม โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งตนกูหมัด บุตรคนโต เป็น
พระยาไทรบุรีสืบต่อไป ใมีนามตามตำแหน่งว่า "พระยาฤทธิสงครามรามภักดี
ศรีสุลต่านมหมัด รัตนราชมุนีทร สุรินทรวิวงษา พระยาไทรบุรี"^๒

ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๔๐๒ (ค.ศ. ๑๘๕๙) เจ้าเมืองกะบังปาสูถึงแก่กรรม
ลงอีกคนหนึ่ง พระยาไทรบุรีเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ กรุงเพทฯ กราบ

^๑ พระราชกระแสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, จดหมายเหตุ
เลขที่ ๔๗๓, พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

^๒ จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔ เรื่องแต่งตั้งขุนนางทางภาคใต้, จ.ศ. ๑๒๑๗,
(พ.ศ. ๒๓๘๘), เลขที่ ๑๓๐ ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

มังคมทูลพระกรุณาขอเมืองกะบังปาสูให้รวมเข้าอยู่ในเมืองไทรบุรีตามเดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงอนุวัตรตาม จึงโปรดเกล้าฯ ให้ยกเมืองกะบังปาสูเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเมืองไทรบุรีตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา กว๊านแห่งนี้ จึงคงเหลือเมืองที่มีผู้วาระราชการเพียง ๓ เมือง คือ เมืองไทรบุรี เมืองปูลิส และเมืองสตูล อนึ่งพระยาไทรบุรี (มหมัก) ผู้นี้ กล่าวกันว่า เป็นผู้คุ้นเคยสนิทกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ เดินทางไปมาระหว่างกรุงเทพฯ กับไทรบุรีเนื่อง ๆ เสมือนเป็นผู้สำเร็จราชการหัวเมืองไทยคนหนึ่ง ในการเข้ามาในกรุงแต่ละครั้งนั้น ก็ได้โดยสารเรือกลไฟเข้ามาทางเมืองสิงคโปร์บ้าง เดินทางมาลงเรือ ณ เมืองสงขลาบ้าง และได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยาไทรบุรีเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเหมือนขุนนางไทยทุกครั้ง ยิ่งกว่านั้นในปีเดียวกันนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังได้เสด็จพระราชดำเนินควยกระบวนเรือพระที่นั่งกลไฟ หอคพระเนตรหัวเมืองปักษ์ใต้ชายทะเลไปจนถึงเมืองปัตตานี พระยาตรังกานูและพระยากันตั้นได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาททูลถวายสิ่งของตามธรรมเนียม ๑ นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่พระมหากษัตริย์ของไทย ได้เสด็จไปประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ถึงเขตแคว้นมลายู กว๊านเหตุที่ในสมัยโบราณการคมนาคมไม่สะดวก เพราะฉะนั้นจึงไม่ปรากฏว่า พระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่งพระองค์ใด นับตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีสืบมา จะได้เคยเสด็จไปเยือนถึงหัวเมืองมลายู ๒

ในระหว่างนี้ ได้เกิดสงครามกลางเมืองขึ้นในรัฐปะหัง (Pahang) ซึ่งเป็นสาเหตุที่ชักนำไปให้อังกฤษเข้ามาเกี่ยวข้องกับไทยในเวลาต่อมา

๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒ พงศาวดารเมืองตรังกานู, หน้า ๑๐๗

๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู เมื่อรัตนโกสินทร์ตก ๑๐๘, ๑๐๙, ๑๑๗, ๑๒๐ รวม ๔ คราว (พระนคร :- โรงพิมพ์ไทย ๒๔๖๘) ตอนก้านำ หน้า ๑

นโยบาย "ไม่เข้าแทรกแซง" ของอังกฤษในแหลมมลายู

รัฐบาลอังกฤษมีนโยบายที่จะ "ไม่เข้าแทรกแซง" (non-intervention) กับรัฐต่าง ๆ ในแหลมมลายู และได้อีกคือนโยบายนี้เป็นหลักปฏิบัติตลอดมา นับตั้งแต่แรฟเฟิลส์ (Raffles) เข้าครอบครองสิงคโปร์ใน พ.ศ. ๒๓๖๒ (ค.ศ. ๑๘๑๙) แรฟเฟิลส์มีความตั้งใจจะใส่สิงคโปร์ เป็นสถานเชื่อมการค้าต่อกับเจ้าครองรัฐต่าง ๆ เพื่อขยายอำนาจควบคุมครองของอังกฤษไปยังรัฐเหล่านั้น แต่นโยบายของเขามีได้รับความเห็นชอบจากบริษัทซึ่งมุ่งหวังแต่ผลประโยชน์ทางการค้าเพียงอย่างเดียว จึงมิได้พยายามยุ่งเกี่ยวกับเหตุการณ์ภายในของแต่ละรัฐ ยกเว้นเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยในกรณีที่มีการบุกรุกอาณาเขต หรือการปราบโจรสลัดในท้องถิ่นที่อังกฤษมีส่วนได้ส่วนเสียทางการค้าชาย ๑ อาณานิคมของอังกฤษในขณะนั้นได้แก่สิงคโปร์ มะละกา โปรวิ้นซ์ เวลเลสลี (สมารังไพร) รวมทั้งปีนังและดินแดนส่วนที่ยื่นออกไปติดกับแผ่นดินใหญ่ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๖๙ (ค.ศ. ๑๘๒๖) สุลต่านเมืองเปรักทำสัญญายกเมืองดินดิงส์ (Dindings) และเกาะอื่น ๆ ในช่องแคบมะละกาให้แก่อังกฤษ โดยหวังจะได้กำจัดจากอังกฤษมาช่วยป้องกันโจรสลัดซึ่งมีอยู่ชุกชุมในดินแดนแถบนี้

อย่างไรก็ตาม อังกฤษจำต้องเข้าเกี่ยวข้องกับกิจการกับพวกโจรสลัดในคาบสมุทรมลายู เพื่อความสงบสุขทางค้าขายทะเล และเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของอังกฤษเอง เนื่องจากดินแดนเหล่านี้ล้วนเป็นดินแดนที่ชากระบือยบปราศจากกฎหมายที่จะใช้บังคับไคนนอน จึงเป็นแหล่งทำมาหากินของพวกโจรสลัด ซึ่งมีทั้งชาวมลายู ชาวจีน และชนเผ่าล่านจากฟิลิปปินส์ พวกนี้ทำการปล้นสดมภ์เรือการค้าที่ผ่านไปมาอย่างโหดร้ายทารุณ จนเป็นที่หวาดเกรงแก่พวกเดินเรือค้าขาย ทำให้บริษัทอังกฤษต้องยื่นมือเข้าไปปราบปราม ตลอดระยะเวลาระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๖๒ - ๒๓๘๓ (ค.ศ. ๑๘๑๙ - ๑๘๔๐) ควบเกรงว่า หาก

ปล่อยให้ไว้ จะไม่มีเรือสำเภาแล่นไปค้าขายกับเมืองท่าสิงคโปร์ เพราะขากพวกโจรสลัด อย่างไรก็ตาม นโยบายของอังกฤษได้ขยายวงกว้างขวางออกไปอีกในเวลาต่อมา โดยได้เข้าร่วมในสงครามนานนิง (Nanning War) ในปี พ.ศ. ๒๓๗๔ สาเหตุเกิดจากเจ้าเมืองมะละกาได้เรียกรองนานนิงซึ่งเป็นรัฐเล็ก ๆ อยู่ติดเขตแดนเมืองมะละกา ว่าเป็นเมืองขึ้นของตนและบังคับให้ส่งบรรณาการมาถวาย แต่นานนิงได้รับความสนับสนุนจากฮอลันดาซึ่งหวังผลประโยชน์จากการสงคราม จึงไม่ยินยอมก้มหัวให้เมืองขึ้น เจ้าเมืองมะละกาจึงขอกำลังบริษัทไปปราบ คือเมืองคาบอ (Taboh) เมืองหลวงของนานนิงแตก จับตัวเจ้าเมืองไปไว้ที่มะละกา นับจากนั้นเป็นต้นมา เมืองนานนิงก็ขึ้นอยู่กับมะละกา และต้องส่งบรรณาการไปถวายเป็นประจำทุกปี^๑ แต่การสงครามครั้งนี้ ทางบริษัทต้องเสียเงินทองเป็นจำนวนมากโดยมิได้รับสิ่งใดตอบแทน นับว่าเป็นสงครามที่ไร้ประโยชน์อย่างแท้จริง ภายหลังจากจึงพยายามหลีกเลี่ยงการเข้าไปพัวพันกับรัฐอื่น ๆ อีก

แต่ในเวลาต่อมา รัฐบาลอังกฤษก็เริ่มหันมาสนใจกับแผ่นดินใหญ่ของมลายู ทั่วเขตที่ ๓ คินแดนเหล่านี้แบ่งออกเป็นรัฐเล็ก รัฐน้อยต่างมีเจ้านายของตนปกครอง เจ้านายเหล่านี้มักมีเรื่องทะเลาะวิวาทสู้รบกันเอง และปกครองประชาชนของตนอย่างผิดพยานองคลองธรรม^๒ จึงชักนำให้อังกฤษต้องเข้าเกี่ยวข้องกับควยเริ่มจากสงครามกลางเมืองในปะหังและนับเป็นก้าวแรกที่ทำให้นโยบายของอังกฤษแต่เดิมต้องเอนเอียงไป

สงครามกลางเมืองในปะหัง (พ.ศ. ๒๔๐๑ - ๒๔๐๖) เกิดจากการสู้รบแย่งชิงตำแหน่งเจ้าเมืองระหว่างบันคาหรา (Bendahara) เจ้าเมืองปาหังกับ

^๑ เรื่องเดียวกัน หน้า ๕๖ - ๕๗

^๒ James A. Williamson, The British Empire and Commonwealth, 2nd ed., (London: Macmillan, 1952) P. 363, "It was occupied by a series of small states ruled by Malay princes, they were often at war with one another, and they misgoverned their subjects."

หวัน อาหมัด (Wan Ahmad) น้องชาย กล่าวคือเมื่อบันคาหฺราเจ้าเมืองคนเกาจึง เป็นบิคาสินีชีวิตลงใน พ.ศ. ๒๔๐๐ (ค.ศ. ๑๘๕๗) บุตรคนโตคือ ตนกุมตารีร์ (Tun Mutahir) ก็ไต่ดำรงตำแหน่งแทนสืบต่อมา ทั้งนี้ไม่เป็นที่พอใจของหวัน อาหมัด บุตรคนรอง ซึ่งอ้างว่าตนมีสิทธิ์ในราชสมบัติเหมือนกัน จึงเกิดการสู้รบกันขึ้น แต่ เหตุการณ์ทวีความรุนแรงกว่าเดิมเมื่อทั้งสองฝ่ายได้รับการหนุนหลังจากพรรคพวก ของตน บันคาหฺรา เจ้าเมืองปะหังได้รับการสนับสนุนจากเจ้าเมืองยะโฮร์ ส่วน หวันอาหมัดซึ่งเป็นพี่รักของไพร่บ้านพลเมืองทั่วไป ก็ได้รับการสนับสนุนจากสุลต่าน นอกราชบัลลังก์แห่งลิงกา (Lingga)

มหมุด มุซาฟฟาร์ ชาห์ (Mahmud Muzaffar Shah) หรืออดีตสุลต่านแห่ง เมืองลิงกานี้ ไต่ถูกฮอลันดาปลดออกจากตำแหน่งในปี พ.ศ. ๒๔๐๐ หลังจากที่ได้ ปกครองเมืองนั้นภายใต้อิทธิพลของฮอลันดามาถึง ๑๘ ปี ควดยขอหาว่าไม่เอาใจ ใส่ทำบำรุงบ้านเมือง และประพฤตินั้นเป็นปฏิปักษ์ต่อฮอลันดา^๑ แล้วตั้งตนกมุตา นูเป็นอาของสุลต่านมหมุดขึ้นเป็นเจ้าเมืองแทน สุลต่านมหมุดจึงพาครอบครัวพี่น้อง ไปอยู่ที่เมืองสิงคโปร์ ต่อมาอีกปีหนึ่งก็อพยพไปอยู่ที่เมืองปะหัง และเกิดชอบพอกับ หวันอาหมัด ซึ่งนับถือสุลต่านมหมุดว่าเป็นเจ้านายของตน ควดยเหตุที่เมืองปะหัง เคย ขึ้นอยู่กับอาณาจักรยะโฮร์-ลิงกา (Jahore - Lingga) มาก่อน หวันมหมัดก็ตระยก เมืองปะหังให้มหมุดซึ่งมหมุดก็ยินดี เพราะคิดเห็นว่าเป็นสิทธิอันพึงมีพึงไต่ของตน^๒ จึงเขาสนับสนุนในการรบ แต่หวันอาหมัดมีกำลังน้อยกว่าจึงพ่ายแพ้อพยพบันคาหฺรา

ต่อมา สุลต่านมหมุดก็ใช้ให้คนสนิทชื่อ เจะแคงมหมัด โดยสารเรือกลไฟ "เจ้าพระยา" มาทางสิงคโปร์ เขามาถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๐๓^๓ (ค.ศ. ๑๘๖๐) มีหนังสือพระพิเทศพานิช มุคแลการคารองไทย

^๑ Kennedy, A History of Malaya A.D. 1400 - 1959, p. 120

^๒ R.O. Winstedt, A History of Malaya, p. 226

^๓ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาล

นำเข้ามาด้วย จะแดงไค้เข้ามาพบสมุหพระกลาโหม ขอคำสั่งไปช่วยสนับสนุน
 หัวอำมหิตรบกับบันคาหราเมืองปาหัง โดยสัญญาว่าถ้าสุลต่านมหมุคไค้เป็นเจ้า
 เมืองปาหังแล้วก็จะยอมขึ้นกับกรุงเทพฯ แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัวทรงมีพระราชดำริสตอบไปว่า "เมืองปาหังเดี๋ยวนี้อยู่ในบารุงอังกฤษ
 จะคิดมาขึ้นกรุงเทพฯ นั้นไม่สมควร ควบไทยกับอังกฤษก็เป็นไมตรีรักใคร่กันสนิท
 ถ้าสุลต่านมหมุคอยู่ที่เมืองปาหังไม่สบาย จะเข้ามาอยู่ ณ กรุงเทพมหานครก็จะ
 ไปรคไค้ได้อยู่เป็นสุข" ครั้นจะแดงไค้ทราบกระแสนี้จึงตั้งมั่นแล้วก็ลากลับไป
 ภายหลังสุลต่านมหมุคกับมารดาไค้ย้ายไปอยู่ที่เมืองตรังگانู ควบตนกูมาซึ่งเป็น
 พระยาตรังگانูนั่นเป็นน้องชายของมารดาสุลต่านมหมุค

ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๔๐๔ (ค.ศ. ๑๘๖๑) เจ้าพระยาสงขลาเซ้ให้กรมการ
 ลงไปเตือนคนไม่เงินทองเครื่องบรรณาการเมืองตรังگانู สุลต่านมหมุคกับบุตร
 ภรรยาถือโอกาสโดยสารเรือเมืองสงขลาเข้ามาเป็นจำนวนไพร่ชายหญิง ๖๐
 คน เจ้าพระยาสงขลาส่งต่อเข้ามาถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม โปรดฯ
 ให้ไปอยู่ที่เรือนริมวังพระเจ้าอนงยาเธอกรมหลวงวงศาธิราชสนิท และโปรดฯ
 ให้เขาเฝ้าพร้อมด้วยกรมการเมืองตรังگانูซึ่งเข้ามาถวายต้นไม้เงินทอง พระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกแขกเมืองอย่างใหญ่ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ๒
 เพื่อให้เป็นเกียรติยศแก่สุลต่านมหมุค ตั้งพระราชหัตถเลขาที่ทรงมีไปถึงพระยา
 ศรีสุริยวงศ์ ทรงเล่าตอนหนึ่งว่า

"... เวลาบ่าย สุลต่านมหมุคกับบุตรแลญาติพี่น้องที่เป็นตองกูเมืองสิงคา
 ๗ คน ควบกัน กับทั้งพวกตรังگانูก็เข้ามาหา ฉันทเรียกโหน่งขึ้นมาเสมอเสนาบดี
 ให้ขึ้นนั่งบนเบาะก็หาขึ้นไม่ หมอบอยู่แต่ริมเบาะ ฉันทจึงไค้ปราไสว่า เมืองสิงคา

๑ เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๓๓

๒ สมเด็จพระยาเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑,
 พงศาวดารเมืองตรังگانู หน้า ๒๗๐

นั้นไคยีนแต่ เขาออกชื่อแลว่าเดิมเป็นเมืองใหญ่ มีเมืองขึ้นเมืองออกหลายเมือง เป็นที่อยู่ของบุตรองแผ่นดินที่แหลมลายูนับถือว่าเป็นเจ้าเป็นนายมีสกุลสูง แลไคยีนเห็นในแผนที่ของอังกฤษเขียนไว้เป็นเกาะหนึ่ง เนื่องจากแผ่นดินสมাত্রา แต่คนในเมืองนั้นแต่โบราณมาจนครั้งนี้ไม่ไคยีนว่าใครมายังเมืองไทยนี้ แลฝ่ายไทยก็ไม่มีใครไปเมืองสิงคา ไคยีนว่าไคยีนไปมาเป็นเกี่ยวข้องกันแต่กับพวกเมืองตรังกานู... ฉะนั้นจึงไคยีนถามว่า ไคยีนว่าเป็นญาติกันกับพระยาตรังกานูนั่นเป็นญาติกันอย่างไร สุลต่านมหมัดตอบว่า พระยาตรังกานูนั่นเป็นนา... สุลต่านมหมัดจึงว่า ซึ่งเข้ามาครั้งนี้ควยคิดเห็นว่าตัวไม่มีที่พึ่งแล้ว มาถวายตัวเป็นชาตตามแต่จะทรงพระกรุณาโปรด...^๑ และไคยีนรับสั่งตอบไปว่าทรงยินดีต้อนรับเสมือนกับเป็นเจ้าเมืองสิงคาอยู่ ทั้งทรงอนุญาตให้อยู่นานเท่าไรก็ตามแต่ใจสมัคร ไม่ทรงหวงห้าม

ฝ่ายสุลต่านมหมัดสำนักในพระมหากษัตริย์คุณ จึงยกกองทัพถึงทางमारคา อายุ ๒๓ ปี ชื่อตงกุสุบิยาดถวายให้ทำราชการอยู่ในพระบรมมหาราชวัง ครั้นต่อมาอีกหนึ่งปีใน พ.ศ. ๒๔๐๕ มารดาสุลต่านมหมัดซึ่งยังคงอยู่ที่เมืองตรังกานูก็มีหนังสือเข้ามา ขอให้สุลต่านมหมัดออกไปเมืองตรังกานู สุลต่านมหมัดจึงทูลลากลับไปเยี่ยมมารดา โปรดฯ ให้เรือมหาพิไชยเทพซึ่งจะออกไปลาดตระเวนอยู่แล้ว นำสุลต่านมหมัดไปส่งด้วย ครั้นไปถึงเมืองตรังกานูไม่นานนัก สุลต่านมหมัดก็คบคิดกับหัวหน้าซึ่งหลบหนีมาอยู่เมืองตรังกานูก่อนหน้านั้น วางแผนการรบกับบันคาหฺราเจ้าเมืองปะหังอีก ระหว่างนั้นพระยาตรังกานูซึ่งมีความระแวงสุลต่านมหมัดอยู่แล้วว่าจะคิดการร้ายต่อตน จึงฟ้องรองกลาวโทษสุลต่านมหมัดไปยังอังกฤษเป็นทำนองว่าไทยหนุนหลัง^๒ ในเวลาเดียวกันนั้น บันคาหฺราเจ้าเมืองปะหังก็ฟ้องไปยังเคาวนา (Colonel Orfeur Cavenagh) เจ้าเมืองสิงคโปร์ว่า

^๑ พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระยาศรีสุริยวงศ์ ว่าควยแขกเมืองตรังกานู ลงวันจันทร์ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๘ จ.ศ. ๑๒๒๓ (พ.ศ. ๒๔๐๔), หมายเหตุหมายเหตุราชการที่ ๘, เลขที่ ๑๑๐, ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

^๒ Swettenham, British Malaya, pp. 320 - 321

สุดท้ายหม่อมกุบคึกกับหัวหน้าอำมหิตจะมาโจมตีเมืองปาทัง ฝ่ายเคานาซึ่งมีความ
หวาดเกรงว่าไทยจะสนับสนุนสุดท้ายหม่อมกุบคึกให้เป็นเจ้าเมืองตรังถานุ แล้วจะแฉ
อำนาจเข้าไปในปาทัง จึงมีหนังสือมายังเซอร์ โรเบิร์ต ซอมเบิร์ก (Sir Robert
Schomburgk) กงสุลอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ให้ต่อว่ารัฐบาลไทยเกี่ยวกับ
เรื่องนี้ ทั้งอ้างว่าการกระทำของไทยทำให้การค้าขงอังกฤษต้องกระทบกระเพื่อน
และเป็นเหตุให้เกิดการขาดแคลนเสบียงอาหารขึ้นที่เกาะปีนัง เพราะไม่มีผู้ใด
กล้าเข้าไปทำการค้าในแถบนั้น ยิ่งกว่านั้นยังกล่าวหาต่อไปอีกว่า ไทยทำผิด
ข้อ ๑๒ ของสนธิสัญญาเบอร์นี ซึ่งห้ามมิให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดชักชวนทางค้าขาย
ณ เมืองกลันตันและตรังถานุ เพราะฉะนั้น ขอให้ไทยเอาตัวสุดท้ายหม่อมกุบคึก
มาเสีย

ขอกล่าวหาของเจ้าเมืองสิงคโปร์ครั้งนี้ หากความไม่พอพระทัยให้แก่
พระเจ้าอยู่หัวของไทยเป็นอย่างมาก และได้พระราชทานกระแสพระราชดำริ
ส่วนพระองค์มายังขุนนางฝ่ายไทย เพื่อให้ใช้เป็นแนวทางในการโต้ตอบกับ
กงสุลอังกฤษ ปรากฏข้อความหลายตอนแสดงให้เห็นว่าทรงโหม่นสัสซึกเคื่อง
อังกฤษอยู่มาก ทั้งยังทรงขุ่นพระทัยต่อการกระทำแบบหน้าไหวหลังหลอกของ
พระยาตรังถานุอีกด้วย

...ก็ตามความในหนังสือของเจ้าเมืองสิงคโปร์ในครั้งนี้ ต่อว่าถึงตั้ง
เข้ามานั้นก็เพราะได้ฟังหนังสือที่บันทึกตราเจ้าเมืองปาทังนั้น ฟังเอาคำคน
ตกเบ็ดทอดแหไปหูตามความที่สุดท้ายหม่อมกุบคึกโออยู่นั้นก็ดี แลหังเอาหนังสือ
พระยาตรังถานุไปออกตัวนั้นก็ดี ก็มาว่าพาลโสดุมนให้ความโตใหญ่ไปเป็นทำ
ผิดสัญญาที่ดี ผิดกิริยาสาธาหลวงก็ดี แลอาจว่าจะต้องฟ้องร้องแกกคเวนเนอ
เยเนรลเมืองกาลักตทา ฝ่ายกงสุลที่นี่ก็เป็นบ้าจื้อย่นอย ๆ เพราะก่อนมา
เอนนอหอกะกับเราเสียแล้ว เริ่มตนขึ้นก็อ่อน ๆ ไป ครั้นไปข้างปลายก็ดังว่า
ขอให้ไปเอาตัวสุดท้ายหม่อมกุบคึกกลับมาเสีย แลอาจว่าตัวจะต้องบอกแกกคเวนเนอ
ณ เมืองลอนดอนด้วย ๆ

การเรื่องนี้ทั้งปวงพิเคราะห์ไป เราก็คือ แชกก็คี่ อังกฤก็คี่ ปลายกับ
ต้นต่อกันไม่คิดหมดทั้งสามพวก ฝ่ายไทยเราอยู่ไกล หายู่นาตาอยู่ไร การอะไร
เป็นขึ้นข้างโน้นก็งมทายอยู่ไมรู

๑. ตั้งต้นแต่ต้นเพื่องัดเกมของสุลต่านมหมัดอย่างไรก็ไม่รู้แต่เดิมมา จน
ถึงเมื่อไค้ทั้งหนังสือบันทึกราเกาเจ้าเมืองปาหัง ซึ่งมาถึงพระยาตรังกัน ออกชื่อ
สุลต่านมหมัดว่าเป็นเจ้าของเขาคัวเขาเป็นข้า เราก็ยังไม่รู้ว่าสุลต่านมหมัดเป็น
บุตรของถอด ก็ยังงมถอดตามไค้ยินเกา ว่าเมืองปาหังขึ้นเมืองสิงคา สุลต่าน
มหมัดเป็นเจ้าเมืองสิงคาอยู่อาศัยที่เมืองปาหังนั้น เห็นจะมาเที่ยวเล่นเห็นสบาย
ก็ถอดอยู่ เหมือนเราไปเที่ยวเมืองนคร เมืองสงขลานั้นคอกกระมัง ต่อเมื่อแดง
มหมัดมาที่หลังจึงไค้รู้ว่าสุลต่านมหมัดเป็นบุตรของถอด

๒. ที่เมืองปาหัง บันทึรคนเกาตาย เกิดวุ่นวายรบพุ่งกันจนสุลต่าน
มหมัดอยู่ไม่ไค้หนีเข้ามาเมืองตรังกานแล้วเราก็ยังไม่รู ยังหลงใช้ให้นายเกิด^๑
ออกไปฟังการ แลให้สติปัญญาไปพูดไปเจรจากับสุลต่านมหมัด แลบันทึรเจ้าเมือง
ปาหัง...

๓. ก็การที่เมืองปาหังเขาไค้คิดทำสัญญากับเมืองยะโฮอย่างไรก็ไม่รู
จึงยังหลงแดงจดหมายให้กระแสดออกไปแก่พระยาตรังกาน เมื่อครั้งอรังกาย^๒
กลับออกไปแล้วครั้งก่อนนั้นเป็นอย่างหนึ่ง ครั้นมาภายหลัง รูเขาว่าเมืองปาหัง
เขาเรียบรอยกันแล้ว จึงร่างจดหมายกระแสดรับสั่งที่จะให้อรังกายออกไป ครั้งนั้น
ต้องกลายเป็นอย่างหนึ่งไป จดหมายรับสั่งเก่ากับใหม่ก็ไม่ต่อดิกัน ๆ

ถึงคำพระยาตรังกานเล่า เมื่อสุลต่านมหมัดเขามากก็มีหนังสืออ่อนวอน
เข้ามาว่า ขอให้ส่งกลับออกไปไค้เร็ว เมื่อสุลต่านมหมัดช้ายูก็มีหนังสือเข้ามา
เตือน ครั้นเราภาสุลต่านมหมัดไปส่งถึงเมืองแล้ว กลับรองทุกขว่า สุลต่านมหมัด

^๑ คือข้าหลวงที่ให้ไปสอบสวนเหตุการณ์ในเมืองปาหัง

^๒ คือคนสนิทที่พระยาตรังกานใช้ให้มาสืบสวนดูความเคลื่อนไหวใน

กับมารดาว่ายากสอนยาก อนึ่งบอกเข้ามาลว่าจะไปเมืองมกะแล้ว ครั้นสุดต่านมหมักกลับออกไปกลับตกใจกลัวเราจะยุให้ชิงเอาเมือง ทองเฝ้าเมืองอยู่ต่อไปไม่ไค่ต้องไซ้ให้อูร์งกายอเข้ามาสืบความจริงในกรุงเลา แล้วมีหน้าขำ มีหนังสือไปเมืองสิงคโปร์ออกตัว เอาตัวขึ้นเหนือลมซัดเอาเราว่าบังคับให้สุดต่านมหมักอยู่ที่เมืองตรังگان ความคิดปลายกับตนไม่ตอติดกัน ถาวาพระยาตรังگانส่งสุดต่านมหมักมาแล้ว จะห้ามเข้ามาเสียแต่แรก ถ้าเมื่อเราหาฤาจะส่งออกไปก็จะห้ามเสียว่าอย่าให้สุดต่านมหมักไปอยู่ที่เมืองตรังگانเลย ตัวพระยาตรังگانห้ามเขามานั้นแล้ว เราจะขึ้นใจให้รับไว้อา ๆ

ฝ่ายอังกฤษเลา ก็เหมือนอย่างวากอนนั้น แต่แรกเป็นแต่มาถามว่าจะถอดพระยาตรังگانแล้วจะให้สุดต่านมหมัก เป็นพระยาตรังگانฤา ภายหลังรู้ไปว่าสุดต่านมหมักกลับออกไป ตกใจให้เรือรบเข้ามาสืบ ครั้นพูดจาก็เอนอหอคะกันแล้ว ภายหลังไปหังคำคนตกเบ็ดทอดแหชาวป่าชาวคองก็กลับมายุ เชื่อว่าทำให้ผิดสัญญาข้อ ๑๒ ในสัญญาเก่าก็ดี ว่านิคกิริยาสาลาหลวง เป็นข้อผิดใหญ่ก็ดี การยกโทษภายหลังกับการที่พูดจามาข้างตน ก็ไม่ตอติดกันเหมือนกัน ถ้าไทยยกทัพไปตีเมืองกลันตันเมืองตรังگانก็ดี ฤายุให้สองเมืองนั้นวิวาทกันก็ดี เห็นว่าเป็นอันผิดสัญญาข้อ ๑๒ นั้นแท้ ฤาถามีเหตุอังกฤษมาหาไมคอนรับขับสู จึงจะว่านิคกิริยาสาลาหลวงเสียทางไมตรีไค่ ก็ในหนังสือสัญญาเก่าใหม่ก็ไม่มีว่า การอันใดที่มีไซ้เกี่ยวข้องกับคนสปีเยก^๑ อังกฤษ ฤาเขตแดนของอังกฤษแล้วจะปฤกษากงสุดทุกเรื่อง เราจะไซ้คนเปลี่ยนหนังสือไปใหม่ก่อนก็ดี... ในเมืองกลันตันเมืองตรังگان จะตั้งแต่งเจ้าบ้านฉานเมือง ฤาจะให้ใครเขาไปอยู่ควย จะบอกกงสุดก่อนก็ดี สัญญาเชนวนวนสัญญากับฝรั่งเศส ว่าควยเมืองพุททายมาศ เมืองโจกนั้นก็ยังมี

อนึ่ง เมื่อมีศเตอปรอคเสโรเข้ามา เราก็ไค่ว่าแล้วว่าจะไม่ให้สุดต่าน

^๑ หมายถึง "subject" หรือ "คนในบังคับ"

หมัดเข้าไปทำวุ่นวายในเมืองปาหัง ถ้าเมืองปาหังมีการเกี่ยวข้องกับเมือง
ตรังกานู เมืองกฉินตัน ก็จะรับชำระวากลาวให้เรียบร้อย เมื่อว่าดังนี้แล้วมิ
ชอบใจ ก็ควรจะวากลาวชี้แจงไป ค่ายเห็นไทยในอนาคตต่าง ๆ ตามจริง จึง
จะสมควร ก็จึงเจ้าเมืองสิงคโปร์แต่งตั้งคือตอมกงสุดเข้ามาครั้งนี้ เห็นจะแต่ง
เมื่อเวลาอื่นเข้าแล้วใหม่ ๆ คิมนำองุ่นเขาไปหลายถวยกอกกระมัง ๆ

โดยที่ใคร่ครวญเห็นนั้น ทรอยที่เมืองปาหัง การงานบ้านเมืองจะ
ยังไม่เรียบร้อย บุตรน้อยของบันคหราชที่หนีไปอยู่ในป่า ที่ว่าชอบกับสุดตานหมัดก็มี
จะมีคนให้ตายถือหางมากอยู่ คล้ายกับองค์วากกระมัง บันคหราชที่เป็นเจ้าเมือง
อยู่บัดนั้นจะไม่สู้เป็นที่รักของชาวเมืองมากนัก คงองค์พระนโรดม จึงไว้อใจตัว
ไม่ได้ คิดไปเดินหาอังกฤษมาเป็นทีพึ่ง ฝ่ายอังกฤษเล่าที่รับเข้าเป็นฐะก็เพราะ
ใจหวังหึง ก้าวไทยจะแผ่อำนาจเข้าไปในเมืองปาหังไคนั้นเป็นข้อใหญ่ใจความ
ครั้นจะช่วยบันคหราชใหม่รบนองชายก็กฎหมายอังกฤษห้ามอยู่ว่า เมืองใดเขา
รบกันเองอย่าให้เขาไปช่วย จึงเพทุบายชวนเอาไปทำสัญญากับคำมห่ง^๑ เสีย
ถวยกจะอ้างกำลังเมืองยะโฮร์แลอำนาจอังกฤษ ถวยกคิดสงสัยว่าน้องชายบันคหราช
ที่สู้ที่ชายไม่ได้ จะหนีมาเมืองตรังกานู สมทบเข้ากับสุดตานหมัด ซึ่งเป็นเจ้าใหญ่
นายโตเมืองสิงคามาแตกอน ยังมีชาวเมืองปาหังนับถือมาก ถ้าสุดตานหมัด
ไปอยู่ใกล้ชาวเมืองปาหังไคฟังไปว่าไคอำนาจไปแต่ไทยช่วยอุดหนุน ก็จะกำเริบ
ทำร้ายแกบันคหราชเจ้าเมืองขึ้น ถ้าจะหมองหมางแตกตื่น ยกอพยพครอบครัวเขา
มาเมืองตรังกานูอยู่กับสุดตานหมัดเสียมาก การจะเป็นด้วยวิตกก้าวจะเป็นดังนี้
นั้นเป็นความจริงใจ แต่ครั้นจะพูดชี้แจงแก่ไทยตรง ๆ ก็ขัดซำก็อยู่ถวยกความหึง
ไทยนั้น แลจะพูดอ่อน ๆ ถกก้าวไทยจะประเวระประวังไป ไม่เอาสุดตานหมัดกลับ
มาเสียเร็ว ๆ ๆ

อนึ่ง อังกฤษก็ไม่สู้เชื่อไทยนัก เห็นว่าเป็นชาวป่าคล้าย ๆ กับหมา
พวกปลิ้น ๆ ปลอน ๆ อังกฤษจะว่าอะไรก็ไม่สู้สนัด ฉวยไคแต่ว่าขัดทางคาชาย

ก็ว่านวนวายไป ก็สุดต่านมหมักไม้ไค้เป็นอะไร เป็นแต่พื้น้องกับพระยาตรังگان
ไม่มีที่อยู่ไปขออาศัยเจ้าเมือง เขารับไว้คนสองสามคนเท่านั้น ชักทางกาชาย
อะไร เมื่อสุดต่านมหมักอยู่ที่เมืองปาหังสามปีสี่ปีครั้งบันคราคนเกานั้นชักทาง
กาชายจาไมเดา

ว่าการที่ควร ควรจะว่าแต่ว่า สุดต่านมหมักคนนี้เข้าไปอยู่ที่เมืองปาหัง
ควยเจ้าเมืองปาหังตายลง บุงงให้พื้น้องเขาวิวาทกัน บัดนี้เมืองปาหังนั้นจักคง
เรียบรอยแล้ว ก็เมื่อสุดต่านมหมักไปอยู่ไกล จะอ้างอิงไทย โอ้อวดอำนาจแก่
ราษฎรชาวเมืองปาหังที่เป็นคนโง่เขลา ให้แตกตื่นกำเริบขึ้นอีก จะเป็นทีเคื่อกร้อน
แก่เจ้าบ้านผานเมือง แลเสียเวลาที่ลูกหลานจะค้าขายไป สุดต่านมหมักคนนี้
เป็นคนไฟ ขอให้ไทยภาเอาไปเสียให้พอน อย่าให้อยู่ไกลเมืองปาหังจาเมืองใด
เมืองหนึ่งในพวกมลายู ที่จะเป็นที่เห็นที่รู้สื่อสารถึงกัน ถ้าจะว่าเพียงเท่านั้นก็
อยู่แล้ว ซึ่งอังกฤษว่าทำมิดัญญานั้นเป็นการพาโลโสคลุมเกินไป และโคทรง
กำขับให้เดือกเอาแต่เนื้อความที่สมควร ไปโคตอบกับกงสุล

...เอาศเสียวาดังเราก้เห็นว่าสุดต่านมหมักจะอยู่ที่เมืองตรังگانไม้ไค้
เป็นเมืองไกลอำนาจไทย ซึ่งให้ออกไปนั้น เพื่อจะให้โคพบกับมารคาแลกรอบ
ครัว ซึ่งแตกตื่นนวนวายกันที่เมืองปาหัง แลจะให้โคทรงถามสิ่งของที่ค้างเกินอยู่
ข้างโนนข้างนี้ เมื่อโคพร้อมมูลแล้ว ก็คงจะต้องกวาคตอนเข้ามาให้อยู่เมืองชั้นใน
ให้ไกลปลาย ถึงความคิดไทยก็คิดเห็นเช่นนี้แต่เดิมที รางทองตราแลหนังสือรับ
สั่งทั้งปวงถึงเมืองกลันตันและเมืองตรังگانก็ยังมี ห้ามไม่ให้ไปถือท้ายถือหางก่อ
การนวนวาย... ๑

นอกจากนั้น ยังทรงแนะนำให้อาตวอูรงกายขอ ตัวแทนของพระยา
ตรังگانเข้ามาสอบสวนดวงถามความคิดเห็นของพระยาตรังگانที่เกี่ยวข้องกับ

---

๑ พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงรับ
อาทิตย แรม ๙ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ จักรวาศก จ.ศ. ๑๒๒๔ (พ.ศ. ๒๔๐๕), หมาย
จดหมายเหตุการณ์ที่ ๔, เรื่องสุดต่านมหมักเมืองปะหัง, เลขที่ ๑๑๕, ใน
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

เรื่องนี้ ส่วนการที่ไคมีหนังสือฟ้องกล่าวหาไทยไปยังเจ้าเมืองสิงคโปร์ว่าบังคับ
 สุลต่านมหมัดให้ไปอยู่ที่เมืองตรังกานูนั้น มีพระราชดำรัสว่า

“...ก็เมืองตรังกานูเป็นเมืองปลายเซ ทรปลายแคว้นอยู่ไกลกรุงเทพมหานคร
 เมื่อทรงแต่งตั้งให้พระยาตรังกานูเป็นผู้รักษาบ้านเมืองนั้น พระยาตรัง-
 กานูเห็นการอย่างไร บ้านเมืองจะอยู่เย็นเป็นสุข จะฉลองพระเดชพระคุณให้
 บ้านเมืองเป็นปรกติได้โดยง่าย การทั้งปวงก็สุดแต่ความคิดพระยาตรังกานู
 บัดนี้สุลต่านมหมัดกับครอบครัวชาวไพร่พวกนี้ พระยาตรังกานูจะวางใจเอาไว้ที่
 เมืองตรังกานู ถ้ามีความหนักใจอะไรอยู่บ้าง ให้หาไปตามจริง ในกรุงเทพฯ จะ
 ใครทำให้พระยาตรังกานูมีความมาสุข เบาจิตรไม่หนักใจ ทำราชการฉลอง
 พระเดชพระคุณโดยสะดวก...” ๑

เมื่อไคความแน่วแน่แล้ว ก็ให้ส่งตัวอูร์กาย่อเข้ามาให้ทรงไคตามเอง
 ต่อจากนั้นก็ให้เขียนทองตรา ไซซาหลวงไปโดยเรือรานรุกราชไพร่ถึงเมือง
 ตรังกานูให้สอบสวนพระยาตรังกานูอีกคนหนึ่ง

“...แล้วจึงบังคับให้พระยาตรังกานูกล่าวคอสุลต่านมหมัดกับมารคา บุตร
 ภรรยาชาวไพร่ลงเรือกลไฟรานรุกราชไพร่เข้ามาเสียให้พร้อมกัน... ก็ถ้าแมน
 อูร์กาย่อว่า พระยาตรังกานูยังรักสุลต่านมหมัดเป็นญาติอยู่ ไม่ยอมให้เข้ามาว่า
 ตามทางความที่ควรนั้น ก็จะต้องให้พระยาตรังกานูทำหนังสือประกันว่าจะไม่ให้
 มีความซุนของหมองหมางกับควยบ้านไกลเมืองเคียง ให้กักทางคาชายในภายหน้า
 ได้ ถ้าเขารับปากว่าจะประกัน จะต้องปรึกษาทางกงสุล... เพราะสุลต่าน
 มหมัดเป็นแดนคนเหี้ยมเจอะเจิงมา ไม่ใช่สปีแยกของไทย ไม่ได้ทำผิดอะไรแก่ไทย
 อังกฤษจะมาบังคับให้ไทยไปจับขังไล่สุลต่านมหมัดนั้น ควยไม่มีเหตุนั้น จะให้ทำควย
 อ่างวากะไรจึงจะควร...” ๒

ในตอนท้าย ทรงปรารภแสดงความรำคาญพระทัยในการที่ไทยต้องเข้า

๑ เรื่องเดียวกัน

๒ เรื่องเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม แม้พระองค์จะไม่ทรงเห็นชอบกับการกระทำและข้อ
 เรียกร้องของอังกฤษ แต่มีใ้ทรงคิดจะซักขึ้น กลับทรงพยายามรักษาสัมพันธไมตรี
 อันดีเอาไว้ โดยชี้แจงให้อังกฤษเข้าใจว่าสุดต่านมหมุคมีไซคนในบังคับไทย การ
 จะบังคับให้อยู่หรือไปจากเมืองใดเมืองหนึ่ง จึงไม่อยู่ในวิสัยที่ไทยจะทำได้ แต่
 เพื่อเห็นแก่ทางไมตรีอันมีมาเป็นเวลานาน จึงจะจักเรือไปรับสุดต่านมหมุคเขามา
 เพียงแต่ขอใ้หมคคฤคูลมมรสุมเสียก่อน เพราะที่ปากน้ำเมืองศรีลังกาไม่มีอ่าวจอด
 เรือ ครั้นถึงเดือนพฤศจิกายน ก็โปรดเกล้าใ้พระอนุรักษโยธาเป็นข้าหลวง
 มิสเตอร์เอมเป็นกัปตัน ไปควยเรือกลไฟชื่อศรีอยุธยาเศษ

แต่ก่อนที่เรือของไทยจะถึงเมืองศรีลังกา เจ้าเมืองสิงคโปร์ซึ่งคิดว่าฝ่าย
 ไทยตอบบิดเบือน เพื่อถ่วงเวลาใ้สุดต่านมหมุคมีเวลาเตรียมตัวต่อสู้^๑ จึงส่ง
 เรือรบ ๒ ลำ มายังเมืองศรีลังกา และยื่นคำขาดขอใ้พระยาศรีลังกาส่งตัวสุดต่าน
 มหมุคใ้แกอังกฤษภายในเวลา ๒๔ ชั่วโมง เพื่อส่งต่อเขามายังกรุงเทพฯ พร้อม
 กับใ้ห้คำมั่นสัญญาว่าจะไม่ช่วยเหลือหัวนอาหมคอีกต่อไป ถ้าไม่ปฏิบัติตามขอเรียก
 ร้องนี้ อังกฤษจะยิงเมืองศรีลังกาทันที ครั้นถึงกำหนด พระยาศรีลังกาไม่ส่ง
 สุดต่านมหมุคไปใ้ อังกฤษจึงยิงเมืองศรีลังกา ... ไ้ยิงป้อมเมืองศรีลังกา
 ควยปืนอัมสเตอร์ดัม ตั้งแต่บ่ายโมงหนึ่งจนกลางคืนสามสิบหกนัด รุ่งขึ้นวันพุธเดือน
 ๑๒ แรม ๖ ค่ำ ปีมจอ จัตวาศก เรือรบแอมดั้งเข้าไปยิงอีก ๖ นัด แล้วเรือรบ
 กลับไปเมืองสิงคโปร์^๒

เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้ ฝ่ายเรือไทยซึ่งเพิ่งไปถึง จึงตามไปรับตัว
 สุดต่านมหมุคซึ่งหนีไปอยู่ที่ตำบลปะสุ แต่ทว่าสุดต่านไม่ยอมมาโดยก็ ภายหลังจึง
 โปรดใ้หาหลวงศรีมหาธาธาณายเรือกลไฟชื่อ "สงครามครรชิต" ไปรับตัวกลับมา

C.D. Cowan, Nineteenth Century Malaya, Vol. II, p. 16

^๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมพิทยางกูร, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒,

ไว้ในกรุงเทพฯ แล้วท่านเสนาบดีจึงไ้มีหนังสือฟ้องเรื่องเรือรบที่ย่างเมือง
ศรีลังกา ต่อเสนาบดีว่าการต่างประเทศ ณ กรุงลอนดอน

ในเวลาเดียวกันนี้ เรือรบอังกฤษที่ยิงเมืองศรีลังกาได้แล่นเข้ามาใน
กรุงเทพฯ เป็นเหตุให้เกิดการวิวาทกันขึ้น ทั้งพระราชหัตถเลขาในพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงกรมหมื่นบวรวิชัยชาญ ทรงเล่าถึงเหตุการณ์
นี้ว่า

“จกหมายมายังกรมหมื่นบวรวิชัยชาญให้ทราบ

เมื่อวัน ๑๓ ๑ ค่ำ มีใบบอกเมืองสมุทรปราการขึ้นมาว่า มีเรือรบ
กลไฟอังกฤษ ๒ ลำ มาทอดคายนอกสันดอน แล้วกลับคืนกับลูกเรือโดยสารเรือนำร่อง
เข้ามาแจ้งความที่ด่าน ว่าเรือรบ ๒ ลำนี้ คือเรือที่ไ้ไปยิงเมืองศรีลังกา ๒๐๐
นัด แล้วการประสงค์ไม่สำเร็จจึงกลับไปเมืองสิงคโปร์ แล้วกอมมอโกร ชื่อ
ลอร์ด ขอนเฮ ลงในเรือคุมเรือรบเข้ามา จะต่อว่าความที่ศรีลังกาให้สำเร็จ
ที่กรุงเทพฯ บัดนี้กอมมอโกร ลอร์ด ขอนเฮ ใ้ให้ถือหนังสือมาแจ้งความแกกงสุล
อังกฤษให้ทราบก่อน ฝ่ายกงสุลอังกฤษก็เสด็จสนเขียนหนังสือบอกมายังเวรกรม
ท่า ว่าลอร์ด ขอนเฮ เป็นใหญ่ในเรือรบหลายลำที่ประจำราชการในอินเดีย คุม
เรือรบ ๒ ลำ เข้ามาทอดคายนอกสันดอน แล้วตัวลอร์ด ขอนเฮ จะขอเอาเรือ
รบขึ้นมาที่กรุงเทพฯ นี้ลำหนึ่ง การอย่างไรไม่ทราบ สุกแต่เสนาบดีไทยจะคิด
เด็ก กงสุลเป็นแต่บอกให้รู้ตามคำลอร์ดขอนเฮสั่งมา ท่านเสนาบดีไ้ฟังใบบอก
เมืองสมุทรปราการแลคำกงสุลก็หึงจะตกใจอยู่บางว่าจะเกิดความ รึร้อนไ้ตามักัน
ไป ๆ มา ๆ อยู่ หนึ่งไ้คิดว่า กงสุลอังกฤษก็เที่ยวกระซิบกระซาบตามนายห้าง
นายรานต่างๆ เป็นหลายแห่ง ว่าลอร์ดขอนเฮเป็นผู้มีบรรดาศักดิ์อันมาก เป็น
ขุนนางผู้ใหญ่ ไ้บังคับเรือรบในทะเลอินเดียหลายลำ ว่าสนาบบรรดาศักดิ์สูงกว่า
กงสุล เขามาครั้งนี้หาบอกความว่าจะมาว่าเรื่องอะไรไม่ เป็นแต่จะขอเอา
เรือรบขึ้นมาที่กรุงเทพฯ ให้ไ้ ก็จะมาคิดทำอย่างไรแกกรุงเทพฯ ทั้งทำแกเมือง
ศรีลังกาขึ้นๆ ไรไ้ไม่รู้เลย ก็ถ้าแน่นเรือรบยิงเอาบ้านเมืองฝ่ายไทย ไ้

บ้านพลเมืองก็จะแตกตื่นวุ่นวาย ให้นายห้างนายร้านทั้งปวงคิดอ่านระวังตัว รักษา
 สิ่งของ ๆ ครัวไว้ให้ดี เพราะการเป็นดังนี้ ก็ซบเซาอันอยู่บ้างในชายแดนหญิงชาว
 เมืองนี้ที่หวัวใจเบา แต่ไม่สู้เป็นมากนักคอก เพราะ ข้าราชการ ซึ่งแข็งอยู่ปรกติไม่
 ตื่นไปตาม โศกแต่งคนให้ไปสืบความตามกงสุลแลนายห้าง มีสเตอร์นอกคนเดียว
 ไม่สะทกสะท้าน ชื่นว่าดาออร์ด ยอนเฮ จะมาว่ากล่าวคดีกับมเหงไทยอย่างไรจะ
 ไม่ยอมให้ทำ เพราะการจะเกี่ยวของอย่างไรกงสุลจะไต่ถามก่อน ไม่ใช่ธุระของ
 พวกเรือรบจะมาดวงบังคับบัญชา ถ้าพวกเรือรบจะชื่นว่ากล่าวอย่างไรแก่ผู้ครอง
 ฝ่ายไทย มีสเตอร์นอกจะทำปรอเทศ กล่าวโทษว่าขามตรงเกินวิสัยอำนาจกงสุล
 ไป มีความผิดอยู่

ในการเรื่องนี้ ข้าราชการ โศกหมายชี้แจงให้เสนาบดี ว่าดาออร์ด ยอนเฮ
 เข้ามารั้งนี้ ถ้าจะเข้ามาว่าด้วยเรื่องเมืองศรีลังกา กงจะจากจรหาอย่างแต่
 อย่างหนึ่งๆสองอย่างเป็นแน่ เห็นว่าชะรอยสุดต่านมหมุก กงตัวพระยาศรีลังกา
 เมื่อเมืองศรีลังกาถูกอังกฤษยิงแล้ว จะพากันหนีขึ้นไปปลายน้ำ แล้วจะไปเข้ามือ
 กันกับหัวนอหมัก แลรวบรวมบันการาเจ้าเมืองป่าหังมากไป เพราะโกรธคนผู้ว่า
 บันการากอเหตุให้อังกฤษยิงเอาเมือง เรือไทยที่ไปเอาตัวสุดต่านมหมุกเขามา
 นั้น ยังไม่ไต่ตัวสุดต่านมหมุกก็จะไปทอดคอกอยู่ อังกฤษจะสืบรูแล้วจึงเข้ามา
 ครั้งนี้จะมาเร่งให้ไทยแต่งกองทัพไปปราบปรามเมืองศรีลังกา แลให้จับตัวสุดต่าน
 ภาพระยาศรีลังกาฆ่าเสียให้ไต่คนั้น เป็นอย่างที่ ๑

ถ้าอังกฤษไม่ไว้ใจไทย กลัวจะเข้าช่วยพระยาศรีลังกา ก็จะขอให้ไทย
 ทำหนังสือยอมให้อังกฤษตีเมืองศรีลังกา อย่าให้ว่าดวงเกิน เป็นอย่างที่ ๒

อีกอย่างหนึ่ง จะมาหวังให้ไทย ใช้จ่ายเงินค่าเรือรบที่มาทำแกเมืองศรีลังกา
 เพราะเหตุที่ไทยปล่อยสุดต่านมหมุกไป จึงเกิดเหตุแกเมืองป่าหังนั้น เป็นอย่าง
 ที่ ๓

จะมาให้ไทยบังคับพระยาศรีลังกา ให้ใช้จ่ายเงินแก่นายห้างที่ไปทำแร่ที่มุก
 ซากทุน เพราะเมืองป่าหังเกิดรบกันนั้น เป็นอย่างที่ ๔

ลอรยกอนเฮมาครั้งนี้จะม้อออกตัว ว่าตัวไมไ่เข้าวกเข้าสองควยในการ
รบที่เมืองตรังگان เป็นแต่เจ้าเมืองสิงคโปร์ให้ทำก็ทำตาม เพราะการบ้านการ
เมืองจะเกี้ยวข้องกันอย่างไร เป็นธุระของนักรักษาเมือง เรือรบเป็นแต่มมา
คอยช่วย เหมือนมาคอยใ้รักษาเมืองเขาไซ ๆ อยางไรก็ทำอยางนั้น ความ
นึกชอบชากเกินคงตกอยแกมบังคับ อยางนี้เป็นที่ ๕

ถาอีกอยางหนึ่ง ก็จะไม่ว่าอะไรเลย เป็นแต่จะมาชิมกลางลงใจไทยด
ว่าจะตื่นจาไมตื่นจะตกใจจาไมตกใจ จะถ้อโกรธจจะถ้อย ในเรื่องที่ทำไปแก
เมืองตรังگانั้น

ใน ๖ อยางนี้ เห็นว่า อยางที่ ๕ นั้นจะเป็นถก ก็แต่ถากหาว่า จะ
ว่าอยางที่ ๕ ก็ควรจะตอบว่า อานาจอังกฤษเป็นชานาจีโตใหญ่แ่ไปทั้งบกทั้งน้ำ
รอบพิภพ พระอาทิตย์ไม่ตก ถึงกระนั้นเรารู้อยู่ว่า ราชการฝ่ายอังกฤษก็เป็น
หนาที่ เป็นธุระแยกขายกัน แดกกฎหมายอยางธรรมเนียมชางอังกฤษนั้นเราก้ทำเขา
ใจไม ไมรูที่จะว่าอยางไร เพราะมีอำนาจน้อย จึงไ่เขียนเรื่องราวทั้งปวงตาม
เหตุฉนวนถี้ ไปหารือกงสุลอังกฤษว่าจะสงขึ้นไปลอนคอน ขอให้เสนาบดีในลอนคอน
คัดสิน ถาคัดสินมาอยางไร จะยอมทำตามทุกประการ เมื่อว่าอยางนี้จะควรส่ง
ไปลอนคอนหาหาไม กงสุลอังกฤษว้ควร กงสุลอังกฤษไ่สอบอ่านหนังสือนั้น
ฉนวนถี้ แลวก็ตราตอหนากงสุลอังกฤษ ๆ ก็รับหนังสือนั้นสงไปเอง ก็การครั้งนี้
เมื่อลอรยกอนเฮมาว่าอยางนี้ ๆ ขอให้ว้แกกงสุลอังกฤษเถิก ไ้ทกงสุลอังกฤษ
มาติดกับเสนาบดีฝ่ายไทยเมื่อเห็นว่าเป็นการควน กงสุลอังกฤษจะขอให้เสนาบดี
ฝ่ายไทยทำอยางไร ประพุดใชอยางไร ถามีกำลังจะทำไ่ก็ทำตามไปก่อนให้
สมควรแกควนควน แต่จะเอาเป็นจบเป็นเสร็จยังไมไ่ คอเมื่อไ่คัดสินมาแต่
เมืองลอนคอนจึงจะยอม เป็นเสร็จไ่ตามทีปฏิญญานไว้ การที่จะผิดจะชอบกับ
บังคับเสนาบดีในลอนคอนไปอยางไร ความนึกควนชอบนั้น จะตองตกอยแกมกงสุล
ผู้เคียวเพราะกงสุลเป็นธุระ เป็นพนักงานที่จะว่ากล่าวอะไร ๆ กับไทยควยราชการ
ทั้งปวง ที่จะให้พุกการกับผูอื่นมีไ้ชกงสุลก็ มีไ้ชผูรับสั่งมาแต่ลอนคอนก็ไ่ ไม่ตอง

กับหนังสือสัญญา ข้าราชการ เขียนลงดังนี้ ให้ท่านเสนาบดีอ่าน ท่านเสนาบดีเห็นว่าชอบแล้ว จึงไต่ถามเห็นพร้อมกันว่า ถ้าจะไม่ยอมให้เรือรบขึ้นมา จะเอาแต่เรือกลไฟเล็กไปรับตัวลอร์ด ยอนเฮ ขึ้นมา ทั้งครั้งเซอร์เยมสเบิร์ก ก็จะเป็นที่ก่อเหตุให้เกิดวิวาทนอกเรื่องขึ้น ก็เมื่อเขาจะเข้ามาให้ไต่ถาม ป้อมปากน้ำปากลัด จะจัดการต่อสู้ก็ไม่ทัน จะเรียกกันในคืนเดียววันเดียวมารักษาก็ไม่ได้ ก็ถ้าเป็นความขัดเคืองกันขึ้นทวยเรื่องไม่ให้เรือรบเข้ามา เขาจะขึ้นเข้ามาให้ไต่ถามด้วยความซัดใจแล้ว เมื่อมาถึงป้อมใด ๆ เขาก็จะให้ทหารขึ้นเอาเหล็กตะปอกขวานปืนแลดักปืนลงจากราง ทำการต่าง ๆ อย่างเช่นท่าที่เมืองจีนแลอื่น ๆ ไปไม่เข้าเรื่อง จึงเห็นพร้อมกันว่า ให้ทำหนังสือยอมลงไปให้ขึ้นมาโดยดี เมื่อมีเหตุอะไรก็ให้พูดกันโดยฉันทเป็นไมตรี ไม่ห้ามปราบขัดขวาง แต่ในกลางคืนวัน ๓ ๖ ๑ คำนั้น ไต่ถามให้พระยาพิพัฒน์โกษา กับหม่อมราโชทัยรีบลงไปคอยรับอยู่ที่ปากน้ำ เพื่อจะให้ไต่ถามเกลี้ยเกลี้ยกลมเสียให้ดี อย่าให้ขึ้นเข้าแย่งป้อมอุคขนวนเป็นวุ่นวาย เพราะในจดหมายกงสุลนั้นว่าเรือรบอังกฤษจะขึ้นมาในวัน ๕ ๖ ๑ คำให้ได้

ครั้นเช้าขึ้นวัน ๕ ๖ ๑ คำ เรือนำร่องออกไปจะนำเรือรบเข้ามา ลอร์ดยอนเฮยังไม่เข้ามาว่าจะคอยฟังหนังสือตอบกงสุลก่อน รออยู่อีกวันหนึ่งจนวัน ๕ ๖ ๑ คำ จึงใช้จักรเรือรบล่ามขื่อออกเกอด ซึ่งไปยิงเมืองศรีลังกานั้น มีปืนใหญ่ ๔ กระบอก เป็นปืนอามสตรองอย่างใหม่ประจุท้ายบอก ๑ เป็นปืนใหญ่ตามธรรมดาเป็นกระสุน ๑๒ นิ้ว ๓ บอก เขามาถึงปากน้ำเวลาเช้า ๒ โมง รอจักรอยู่ที่หน้าคาน... ลอร์ดยอนเฮก็ให้ใช้จักรขึ้นมาถึงกรุงเทพมหานคร... ทอดสมออยู่ที่กานกงสุลอังกฤษลงไป แล้วแจ้งความแก่เจ้าพนักงานว่า ซึ่งเขามาทั้งนี้ไม่มีธุระอะไร เป็นแต่ตัวลอร์ดยอนเฮมารับราชการอยู่ในทะเลถึง ๖ ปี บัดนี้ใกล้ถึงคราวจะกลับไป เมืองไหน ๆ ไต่ถามไปหมด แต่เมืองไทยยังไม่ได้เห็น จึงเขามาจะขอเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินสยาม ครั้นเวลาเย็นวันนั้นกงสุลอังกฤษเขียนจดหมายมาถึงข้าว่า ลอร์ดยอนเฮจะขอเข้ามาเฝ้า โดยทางพระราชไมตรี...

การที่เรือรบมาครั้งนี้ก็สมกับความในใบบอกพระพิเทศพานิชเมืองสิงคโปร์ ออกมา
 แก้ววัน ๙ ๑๑ คำ ความในหนังสือที่ว่า เรือรบอังกฤษลำหนึ่งชื่อสตอก ใต้
 เที่ยงไปเยี่ยมเยียนบ้านเมืองต่าง ๆ ที่ไปตั้งอยู่เป็นกอลอนนี่ก็ดี เป็นเมืองมีกงสุล
 อังกฤษไปตั้งอยู่ที่ก็ หลายแห่งมาแล้ว บัดนี้ (คือเมื่อเดือน ๑๑ นั้น) เรือรบ
 ลำนั้นไปเยี่ยมเมืองลาบวน แลเมืองสารวัท แลเมืองอื่น ๆ ในเกาะบรูเนอ
 ได้ยินว่าเรือรบลำนั้นจะขึ้นไปเยี่ยมเมืองไทยในเคเสมเบอร์เป็นแน่...”^๑

ส่วนความที่ไทยต้องอังกฤษเรื่องเมืองตรังกานูนั้น เสนาบดีกรุง
 ลอนดอนคัดค้านว่าเจ้าเมืองสิงคโปร์มีความผิด ควรให้รัฐบาลไทยทักปรับเอาเงิน
 ค่าใช้จ่ายที่ไปปรับสุดท้านหมุ่กับเบี้ยเลี้ยงสุดท้านหมุ่และบ่าวไพร่ทั้งหมด ยิ่ง
 กวานั้น รัฐบาลอังกฤษยังได้ออกคำสั่งไปยังผู้ว่าราชการ เมืองขึ้นแถบทะเลจีน
 ทั้งหมด ว่ามิให้กระทำการเกี่ยวของไม่ว่าประการใดกับเมืองซึ่งไม่ใช่เมือง
 ขึ้นของอังกฤษ นอกจากได้รับอนุญาตจากรัฐบาลอังกฤษที่กรุงลอนดอน^๒ เจ้าเมือง
 สิงคโปร์ถึงกับอุกเรียกตัวกลับแล้วเปลี่ยนตัวเจ้าเมืองใหม่

ฝ่ายสุดท้านหมุ่คนนั้น ภายหลังไต่ทราบว่าหัวหน้าอาหมุ่คือไคเมืองปะหัง
 แล้ว จึงหลุดรอดตัวออกไป ครั้นไทยไม่อนุญาตก็หนีไปอยู่ที่เมืองปะหังเอง แต่อยู่
 ต่อมาไม่นานก็ถึงแก่กรรม

แม้ว่าเหตุการณ์ทางเมืองตรังกานู จะทำให้ทรงหนักพระทัยอยู่บ้างมิใช่
 น้อย แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังทรงปลื้มเวลามาเอาพระทัย
 ใช้ต่อการทำนุบำรุงหัวเมืองขึ้นอื่น ๆ ในแหลมมลายู ปรากฏว่าในปี พ.ศ. ๒๔๐๕
 (ค.ศ. ๑๘๖๒) ทรงพระราชดำริกับท่านเสนาบดี เห็นว่าควรทำทางหลวงจากเมือง

^๑ พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงกรม
 หนึ่งบรรวิไชยชาญ, เรื่องเรือรบอังกฤษยิงเมืองตรังกานู, ลงวันอาทิตย์ แรม ๘
 ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ จ.ศ. ๑๒๒๔ (พ.ศ. ๒๔๐๕), หมายเหตุราชการที่ ๘,
 เลขที่ ๓๒๘, ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

สงขลาไปเมืองไทรบุรี เพื่อให้ประชาชนไปมาค้าขายได้สะดวกยิ่งขึ้น กับเพื่อ
 ประโยชน์ทางราชการ จะได้เดินทางรวดเร็วกว่าแต่ก่อน จึงโปรดเกล้า
 ให้ขอแรงชาวเมืองไทรบุรี เมืองปลิส เมืองสตูล ให้พระยาไทรบุรีทำทางตั้งแต่
 เมืองไทรบุรีมาถึงพรหมแดนเมืองสงขลา พระราชทานเงินอากรรังนกเมืองสตูล
 ให้แก่พระยาไทรบุรีใช้สอยในการทำทาง ๓ ปี เป็นเงิน ๑๕,๐๐๐ เหรียญ ฝ่าย
 เมืองสงขลาขอแรงบรรดาชาวเมือง ๗ เมือง ซึ่งอยู่ในความควบคุมดูแลของ
 เมืองสงขลา ให้เจ้าพระยาสงขลาทำทางตั้งแต่เมืองสงขลาไปถึงพรหมแดนเมือง
 ไทรบุรีบรรจบกันมีสะพานข้ามคลองทั้ง ๒ ฝ่าย โปรดฯ ให้ยกส่วยเมืองสงขลา
 ตั้งแต่ปีนั้นไป ๓ ปี ๑

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ ได้ทรง
 ปฏิบัติพระราชภารกิจต่าง ๆ โดยเฉพาะในด้านการติดต่อกับต่างประเทศ และ
 การปกครองพระราชอาณาจักรให้ร่มเย็นเป็นสุขได้โดยไม่ขาดตกบกพร่อง พระ
 วิเทโศบายในการติดต่อกับชาวยุโรปของพระองค์ท่านเป็นที่ยกย่องทั้งในหมู่ชาวไทย
 และชาวต่างประเทศ และเป็นนิทัศน์อุทาหรณ์อย่างดี ให้สมเด็จพระบรมโอรสา-
 ธิราช พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงยึดถือเป็นแบบอย่างสำหรับ
 ปฏิบัติต่อไปในวาระที่บ้านเมืองตกอยู่ในภาวะคับขัน จนต้องยอมแลกเปลี่ยนกับ
 ดินแดนบางส่วน เพื่อผูกเอกราชของชาติไว้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย